

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Kronika trojánská na pozadí knihtisku v Čechách

Martina Lohrová

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor České dějiny

Bakalářská práce

Kronika trojanská na pozadí knihtisku v Čechách

Martina Lohrová

Vedoucí práce:

PhDr. Tomáš Winter, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Obsah

1. ÚVOD	6
2. KNIHTISK	8
2.1. Předchůdce knihtisku	8
2.2. Počátky knihtisku a Johann Gutenberg	9
2.2.1. Gutenbergovy tisky	10
2.3. Rozšíření knihtisku v Čechách a na Moravě v 15. století a v první polovině 16. století	11
2.3.1. Plzeň.....	14
2.3.2. Vimperk.....	19
2.3.3. Brno	20
2.3.4. Praha	21
2.3.5. Kutná Hora.....	23
2.3.6. Olomouc	24
2.4. Knižní obchod	25
2.4.1. Knižní obchod v Čechách a na Moravě.....	27
2.5. Význam knihtisku	27
3. PRVOTISKY	29
3.1. Latinské prvotisky	30
3.2. České prvotisky	31
4. KRONIKA TROJÁNSKÁ	34
4.1. Charakteristika Kroniky trojánské	34
4.2. Datace Kroniky trojánské	36
4.3. Tiskař Kroniky trojánské	43
5. ZÁVĚR	45

6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	47
7. RESUMÉ.....	51
8. PŘÍLOHY	52

1. ÚVOD

Tématem mé bakalářské práce je *Kronika trojánská* na pozadí knihtisku v Čechách. Toto téma jsem si vybrala z několika důvodů. Knihotisk patří k nejvýznamnějším vynálezům v 15. století. Tuto skutečnost si uvědomuji skoro každý den, protože díky tomuto převratnému vynálezu mohu číst historické romány, které se řadí mezi moji oblíbenou četbu. Dalším důvodem, proč jsem toto téma zvolila, je můj zájem o dějinné období středověku a také to, že problematika knihtisku je mi velice blízká ze studia na střední škole.

První kapitola bude věnována knihtisku. Budou upřesněny grafické techniky, které byly používány před vynalezením knihtisku. Poté bude soustředěna pozornost na Johanna Gutenberga, vynálezce knihtisku, a také na otázku, jak se knihtisk dostal do Čech. Dále bude kladen důraz nejen na města, kde se knihtisk v 15. a v první polovině 16. století ujal, ale také na tiskaře a jejich významné tisky.

Druhá kapitola bude zaměřena na prvotisky českého původu, což jsou nejstarší knihy, které byly vytištěny do roku 1500. Je jich dohromady sedm (tři latinské a čtyři české) a charakteristické pro ně je, že nejsou opatřeny místem tisku, jménem svého tiskaře, ani letopočtem svého vydání. V této kapitole bude každému prvotisku věnována pozornost.

Třetí, závěrečná kapitola se bude zabývat *Kronikou trojánskou*, která je podle mého názoru pro českou knihovědu nejvýznamnějším českým prvotiskem. V první části této kapitoly budou vyzdviženy charakteristické znaky *Kroniky trojánské* a poté se bude obracet pozornost k dataci tisku, která je velice problematická. Dlouhá léta se vede spor o to, zda nejstarší českou tištěnou knihou je právě *Kronika trojánská* nebo latinský prvotisk *Statuta provincialia Arnesti*. Budu se snažit shrnout výsledky dosavadních bádání, která se právě tomuto problému věnovala. Závěr této kapitoly bude zaměřen na tiskaře *Kroniky trojánské*.

Prostřednictvím této práce se pokusím objasnit německé město, ze kterého se knihtisk do Českých zemí rozšířil. Upřesním, v jakých českých a moravských městech knihtisk zdomácněl a budu hledat důvod, proč se tiskaři uchýlili právě do těchto měst. Cílem druhé části práce, vztahující se ke *Kronice trojánské*, bude především shrnutí výsledků dosavadních bádání, které se věnovaly dataci tohoto prvotisku.

K tomuto tématu je poměrně velké množství odborných publikací. Při zpracování mé práce vycházím nejen z odborné literatury, z článků v časopisech, ale také z příspěvků ze sborníků. Použitá literatura je zmíněna na konci práci. Z metodologických postupů byla použita progresivní metoda, dále metoda komparativní a deskriptivní.

2. KNIHTISK

2.1. Předchůdce knihtisku

Vynález knihtisku patří k nejvýznamnějším objevům v dějinách lidstva. Jedním z předchůdců knihtisku byl dřevořez. Jedná se o grafickou techniku tisku z výšky. Do zcela hladkého a měkkého dřeva nařezaného po délce vláken se řeže pomocí speciálně tvarovaných nožů nebo dlátek. Poté se kresba na povrchu desky obřezává tak, aby se vybrala zbytečná okolní hmota. Podoba samotného tisku je taková, že na vyvýšenou plochu se naválí barva, přiloží se papír a v lisu se pořídí otisk.¹ Na počátku 15. století zobrazovaly se především náboženské motivy a plnily funkci zbožného obrazu. Dřevořezové obrázky byly pro svou výrobní nenáročnost a mobilitu dost populární. Prodávaly se na trzích, poutních místech, kostelech a majitelé si je věšeli na stěny, vlepovali do truhlic či je nosili přímo u sebe. Později byly touto formou vyráběny oblíbené hrací karty.

K dalším grafickým technikám, jejichž vznik je datován krátce po vynalezení dřevořezu, patří příbuzný kovořez neboli kovoryt a tzv. šrotový tisk, pro který se užívá také název Ražená technika. Obě dvě grafické techniky jsou tiskem z výšky. V případě tzv. šrotového tisku jsou do hladkého povrchu měděné desky vrážením razidel prohloubena místa, která neměla tisknout. A naopak nedotčený kov po nanesení barvy tiskl. S použitím techniky kovořezu se setkáváme velmi zřídka, protože přináší málo nových technických či tvůrčích možností. Postupem je kovořez podobný mědirytu, ale s tím rozdílem, že vlastní kresba se nevyrývá do hloubky jako u mědirytu, ale je vynechávána, vyvýšena, a tisková barva se nanáší na ni, nikoliv do prohlubin.²

---

¹ BAUER, Alois. *Grafika*. Olomouc: Rubico, 1999, s. 238.

² KREJČA, Aleš. *Grafické techniky*. Praha: Aventinum, 1995, s. 50.

2.2. Počátky knihtisku a Johann Gutenberg

Za vynálezce knihtisku je považován Johann Gutenberg, který se narodil v roce 1400.³ Hned na úvod bych chtěla podotknout, že jméno slavného vynálezce je sporné. Jeho jméno se uvádí ve třech podobách: Jan (Johann) Gutenberg, Johannes Gensfleisch zum Gutenberg nebo Henne (Johannes) Gensfleisch von Sorgenloch.⁴ Pocházel z mohučské patricijské rodiny. Když v roce 1420 opět vypukly střety mezi cechy a patriciátem, tak Gutenberg odešel z rodné Mohuče a delší čas žil ve Štrasburku. V roce 1440, kdy ještě pobýval Gutenberg ve Štrasburku, přišel na myšlenku tisku pohyblivými literami.⁵ Podstatou knihtisku bylo rozložení textu na jednotlivé hlásky a z nich se pak vždy skládala nejprve slova a potom celé věty.

Jádrem technologie se stal ruční licí strojek, který umožnil výrobu libovolného počtu totožných liter od každého znaku. Obraz písmene, který navrhl kaligraf, bylo třeba nejprve zrcadlově obráceně vyřezat do ocelové raznice, jež byla potom vyražena do měkčí měděné matrice. Poté se matrice s vhloubeným obrazem literky upevnila ve strojku, kam se lil písmový kov - slitina olova, cínu a antimonu. Další úkoly, které vynálezce musel vyřešit, bylo zvládnutí technologie sazby a uzpůsobení původně vinařského lisu pro účel knihtisku. Gutenbergův vynález přinesl současníkům rychlé rozmnožování knih, se zvětšením objemu produkce jejich následné zlevnění a také textovou identitu všech exemplářů. Nová technologie byla rychlejší, levnější a přesnější než práce písařů. Do konce 18. století nezaznamenala Gutenbergem navržená technologie zásadnější změny.⁶

---

³ KAPR, Albert. *Johannes Gutenberg: Persönlichkeit und Leistung*. Leipzig: Urania, 1986, s. 25.

⁴ PETLAN, Emanuel. *Jan Gutenberg a jeho odkaz v Čechách: 1440–1940*. Plzeň: Výbor pro pořádání výstavy na paměť 500. výročí vynalezení knihtisku Janem Gutenbergem, 1940, s. 18.

⁵ KAPR, Albert. *Johannes Gutenberg: Persönlichkeit und Leistung*. Leipzig: Urania, 1986, s. 95.

⁶ BOLDAN, Kamil. *Záhada Kroniky trojanské: počátek českého knihtisku*. Praha: Národní knihovna ČR, 2010, s. 12.

2.2.1. Gutenbergovy tisky

Rodina Gutenbergů byla v roce 1420 vypovězena z Mohuče. Je sporné, kam se Gutenbergovi uchýlili. Zde se historické záznamy rozcházejí. Objevují se názory, že se buď rodina odstěhovala následkem ruznic mezi měšťany a šlechtou do Eltville v krajině rýnské, nebo se odebrala do ciziny k příbuzným.⁷ Jisté je, že se do Mohuče vrátili v roce 1448. V této době si zde zařídil menší tiskárnu, kde svůj vynález zkoušel na menších tiscích. Nejprve tiskl tzv. donáty⁸ a modlitební knihy. V roce 1450 kontaktoval makléře Johanna Fusta, který Gutenbergovi poskytl kapitál, aby mohl zřídit novou tiskárnu, zaučit personál a změřit její technické a komerční možnosti na knize nejpřednější - Bibli.⁹ *Šestatřicetiřádková Bible* byla vytištěna v roce 1452 (podle jiných badatelů 1453) a v roce 1455 byla vytištěna *Bible dvačtyřicetiřádková*.¹⁰ Po dokončení *šestatřicetiřádkové Bible* došlo mezi Fustem a Gutenbergem k finančnímu sporu, jehož pozadí není odhaleno. Nová tiskárna přešla na Fusta, který vedením pověřil svého chráněnce Petra Schöffera, který se u Gutenberga vyučil. Nejsou dochovány žádné zprávy o tom, kam se po roce 1455 Gutenberg uchýlil. Předpokládá se jeho návrat do své staré tiskárny, kde vydával opět drobné tisky. Až teprve v roce 1459 se nachází opět v Mohuči, kde se ho ujal dr. Konrád Humery.¹¹ Díky němu si mohl Gutenberg opět zaříditi tiskárnu. Poté se Gutenberg z dějin ztrácí. Jeho jméno opět nacházíme v listině z roku

---

⁷ PETLAN, Emanuel. *Jan Gutenberg a jeho odkaz v Čechách: 1440–1940*. Plzeň: Výbor pro pořádání výstavy na paměť 500. výročí vynalezení knihtisku Janem Gutenbergem, 1940, s. 18.

⁸ Donáty jsou středověké učebnice gramatiky.

⁹ BOLDAN, Kamil. *Záhada Kroniky trojánské: počátek českého knihtisku*. Praha: Národní knihovna ČR, 2010, s. 13.

¹⁰ SOUČEK, Ludvík. *Co zavinil Gutenberg: o písmu a o tisku*. Praha: Albatros, 1975, s. 42.

¹¹ PETLAN, Emanuel. *Jan Gutenberg a jeho odkaz v Čechách: 1440–1940*. Plzeň: Výbor pro pořádání výstavy na paměť 500. výročí vynalezení knihtisku Janem Gutenbergem, 1940, s. 23.

1465, kde je Gutenberg uveden jako člen svato-viktorského kláštera v Mohuči. Johann Gutenberg, slavný vynálezce, zemřel 3. února 1468.¹²

Jediným Gutenbergovým tiskem chovaným na našem území byl zlomek *dvaachtyřicetiřádkové Bible*. Od jiných raných vydání se odlišuje počtem řádků na stránce. Byla vytištěna v nákladu 180 exemplářů, z toho asi 30 na pergamenu a 150 na papíru. V polovině 20. století byl jednolístý zlomek objeven v Národní knihovně. Gutenbergova Bible je dnes nejdražší tištěnou knihou na světě. Vedle zlomků je dodnes známo 49 exemplářů.

2.3. Rozšíření knihtisku v Čechách a na Moravě v 15. století a v první polovině 16. století

Rozšíření knihtisku napomohl vojenský konflikt. V říjnu roku 1462 při vpádu Adolfa Nasavského do Mohuče vyhnal útočník mohučského arcibiskupa Diethera a s ním i jeho stoupence.¹³ Patřili mezi ně i někteří měšťtí tiskaři, kteří museli uprchnout z města. Odcházeli i obchodníci s knihami, odvázející s sebou zásoby z různých tiskáren, tisknoucích tehdy v latině. Německé tiskaře lze v té době potkat na západě, v Holandsku, ve Francii a ve Španělsku, na jihu v Itálii a ve Švýcarsku, ale i na východě, v Čechách, Polsku a Maďarsku. Vznikají nové tiskárny ve Štrasburku, Hamburku (mezi rokem 1450 až 1460), Basileji (dílny Frobeniovoy a Amerbachovy), v Kolíně nad Rýnem (tiskař Ulrich Zell), v Augšpurku a Norimberku i v dalších německých městech.¹⁴ Do konce 15. století je tu znám knihtisk již na 60 různých místech.

Do českých zemí přišel knihtisk v důsledku zostřené vnitropolitické situace v Německu, ale především proto, že němečtí tiskaři hledali nová místa a čtenářské trhy, kde by mohli uplatnit své tiskařské umění.

---

¹² KAPR, Albert. *Johannes Gutenberg: Persönlichkeit und Leistung*. Leipzig: Urania, 1986, s. 263.

¹³ HOŘEC, Jaromír. *Počátky české knihy*. Praha: Votobia, 2003, s. 16.

¹⁴ Tamtéž, s. 16.

Němečtí tiskaři přicházeli do západních a jihozápadních Čech, do katolické Plzně a Vimperka. Později se dostávají do katolických měst na Moravě. Usazovali se především v univerzitních a biskupských městech nebo ve velkých obchodních centrech, kde mohli předpokládat nejen podporu při jejich výrobě, ale také snazší prodej knih. Knihtisk se šířil doslova od města k městu, po řekách a starých obchodních cestách.

Počátek knihtisku v Českých zemích se připisuje Plzni. Toto největší západočeské město zůstalo po husitských válkách katolické, zatímco Praha a většina Čech byla kališnická. Z tohoto důvodu nebyly kontakty Plzně se sousedním Německem narušeny a žádné jiné příčiny, které by rozšíření knihtisku do Plzně zabránily, se neobjevily.¹⁵

Jaromír Hořec uvádí, že „neexistují zatím nezvratné doklady, z nichž bychom mohli uzavřít otázku, z kterého německého města přišel do Čech knihtisk. Vycházíme-li z úvahy, že k tomu došlo na konci šedesátých nebo spíše začátkem sedmdesátých let, nabízejí se tři nejpravděpodobnější možnosti: Mohuč, Kolín a Norimberk.“¹⁶

Mohuč to mohla být právě proto, že v šedesátých letech odcházeli tiskaři z tohoto města do ciziny a že jejich cesty na jih a na východ mohly vést přes české země. Proti tomu lze namítnout, že od roku 1462, kdy Mohuč prožívá vpád Nasavských, do vzniku první české knihy je příliš daleko.¹⁷ Otázkou je, zda tiskař nepřišel do Čech až po delším pobytu na jiném území.

Kolín by to mohl být díky tomu, že za prvního plzeňského tiskaře je považován Ulrich Zell, který mimo jiné používal ligatur. Podobné ligatury lze najít nejen v *Kronice trojanská*. Tento fakt bohužel nelze považovat za rozhodující argument. Nelze předpokládat, že by německý sazeč dokázal vysadit obsáhlý český text jen s nepatrnými chybami, jak je to zjištěno

---

¹⁵ BOHATCOVÁ, Mirjam. *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha: Panorama, 1990, s. 126.

¹⁶ HOŘEC, Jaromír. *Počátky české knihy*. Praha: Votobia, 2003, s. 18, 19.

¹⁷ Tamtéž, s. 19.

v *Kronice trojánské*. Proto je nutno spojovat první český tisk v Plzni patrně s českým tiskařem, nebo případně s německým tiskařem, ovládajícím dobře češtinu. Ještě se nabízí další možnost, že tiskař, který přišel z Německa, si v Plzni vyučil české pomocníky.¹⁸

Hledat původní sídlo plzeňského tiskaře v blízkém Norimberku má svou logiku. Asi osm let od roku 1470 působí v Norimberku tiskař Johannes Sensenschmid, který udržuje vztahy ke svému rodišti Chebu i k některým českým městům. Už od vlády Karla IV. měli norimberští obchodníci privilegované postavení v Praze a v ostatních městech Českého království. Tyto výsady byly obnovovány i v pohusitském období zvláštními dohodami, jako byla dohoda Starého města s Norimberkem v roce 1488.¹⁹ To mělo vliv i v oblasti kulturní. Mladí studenti odcházeli tehdy studovat do Norimberka, Lipska a Augšpurku. Do Německa se odjížděli vyučovat i plzeňští řemeslníci. Plzeň a západní Čechy intenzivně ekonomicky spolupracovaly s německými městy a to mělo za následek stále větší izolovanost Plzně od Prahy. Avšak i pro tvrzení, že první plzeňský tiskař přišel z Norimberku, nemáme dosud více pramenných podkladů.

Dalším, kdo se snažil vyřešit otázku, z jakého německého města přišel knihtisk do Čech, byl Pravoslav Kneidl. Domnívá se, že se knihtisk dostal do Plzně z Bamberku. Je přesvědčený, že plzeňský tiskař se vyučil u Alberta Pfistera v Bamberku. Dokládá to skutečností, že vrstvý kustod²⁰ je u mnoha plzeňských tisků totožný s tím, který užíval Albert Pfister. I když nemá plzeňský tiskař shodné písmo s Albertem Pfisterem, protože vědomě sáhl po rukopisných vzorech psaných českou bastardou, tak lze v tiscích bamberského a plzeňského tiskaře nalézt shodné znaky,

---

¹⁸ HOŘEC, Jaromír. *Počátky české knihy*. Praha: Votobia, 2003, s. 19.

¹⁹ Tamtéž, s. 19.

²⁰ Vrstvý kustod je označení poslední strany vrstvy, dnes archu.

jako například volba titulů. Pravoslav Kneidl také upozorňuje na postřeh Pavla Žídka, který zaznamenal jednu z nejstarších zpráv o knihtisku.²¹

Pavel Žídek ve své encyklopedii *Liber viginti atrium* (Kniha dvanáctera umění), která vznikala na přelomu padesátých a šedesátých let 15. století za jeho pobytu v Plzni, uvedl, že kdosi tehdy v Bamberku vytiskl celou Bibli. V té době pracovala tiskařská dílna pouze v Mohuči a v Bamberku. Zhruba v letech 1458 až 1460 tam skutečně některý z Gutenbergových vyučenců vytiskl za podpory biskupa Jiřího ze Schaumburku druhé vydání bible.²² Žídek však v žádné dílně nebyl a princip nového vynálezu neznal. Domníval se totiž, že bible byla zhotovena metodou deskotisku. Je ale zřejmé, že exemplář držel v ruce, neboť vyzdvihl hezké písmo.

2.3.1. Plzeň

V 15. století patřila katolická Plzeň mezi nejvyspělejší města v českých zemích, udržovala obchodní styky s Německem, s Polskem, zvláště s Krakovem, na jehož katolické univerzitě byli zapsáni plzeňští tiskaři. Zikmund Lucemburský v roce 1434 osvobodil plzeňské obchodníky na cestách po českých i německých zemích od cel a jiných poplatků. V zájmu Plzně byl nejen obchod, ale také si udržovala silné informační a kulturní spojení s cizinou, které jistě napomohlo uvedení knihtisku právě sem.

Emanuel Petlan zmiňuje, že „v Čechách byla první tiskárna zřízena roku 1468 v Plzni. Byla to jedna z prvních tiskáren ve střední Evropě. Jakým způsobem se však umění knihtiskařské do Plzně dostalo, a kdo byl prvním knihtiskařem v Plzni, o tom se nám nezachovalo žádných zpráv. Nejpravděpodobnější je, že po té události, která se odehrála

---

²¹ KNEIDL, Pravoslav. Kronika trojanská a nejstarší prvotisky vytištěné v Čechách. In *Strahovská knihovna: sborník Památníku národního písemnictví*. Praha: Památník národního písemnictví, 1976, s. 174-178.

²² BOLDAN, Kamil. *Záhada Kroniky trojanské: počátek českého knihtisku*. Praha: Národní knihovna ČR, 2010, s. 15.

v Mohuči v roce 1462, se některý zaměstnanec uchýlil do Plzně a zde založil tiskárnu.²³

Názor Emanuela Petlana zpochybňuje Milada Suchá, která uvádí, že „v archivních zprávách nenalzáme doklad o výskytu tiskárny, ani se nám neobjevuje jméno, u něhož by byla označena profese knihtiskařská. Prozatím máme doloženo, že nejdříve v Čechách se tisklo v Plzni. Rok vzniku knihtisku v Čechách není ještě odborně prokázán.“²⁴

Prvním doloženým knihtiskařem v Plzni je Mikuláš Bakalář zvaný Štětina. Není známo nejen, kdy se narodil, ale také datum jeho smrti. Podle archivních zpráv se předpokládá, že tiskl do roku 1513 a roku 1520 už nežil.²⁵ Jisté je, že pocházel ze Slovenska, protože jeho původ nám prozrazuje zbožný závěr traktátu s názvem *Život Mohamedův*.²⁶ Studoval na krakovské univerzitě, která byla oblíbená mezi katolickými Čechy a Slováky. Bakalář se nejpravděpodobněji seznámil s knihtiskem právě na univerzitě. Široká veřejnost si Mikuláše Bakaláře spojí se jménem Štětina, které užil jen v traktátu Jana Vodňanského *Proti bludným a potupným artikulóm pikhartským* z roku 1510.²⁷

V letech 1498–1513 působil Bakalář v Plzni.²⁸ V této době vytiskl 28 knih. Bydlel na rohu dnešní Bezručovy ulice a ulice Bedřicha Smetany, kde měl také svojí tiskárnu, která užívala švabachové písmo. Až do roku 1506 tiskl švabachem jedné velikosti a to mělo za následek, že všechny

²³ PETLAN, Emanuel. *Jan Gutenberg a jeho odkaz v Čechách: 1440–1940*. Plzeň: Výbor pro pořádání výstavy na paměť 500. výročí vynalezení knihtisku Janem Gutenbergem, 1940, s. 25, 26.

²⁴ SUCHÁ, Milada. *Pět století knižní kultury v Plzni: několik pohledů do historie knihy a tisku*. Plzeň: Státní vědecká knihovna, 1968, s. 9.

²⁵ KOHÚT, Leo. *Neznámy Bakalár*. Bratislava: Príroda, 1994, s. 25.

²⁶ Tamtéž, s. 34.

²⁷ SUCHÁ, Milada. *Pět století knižní kultury v Plzni: několik pohledů do historie knihy a tisku*. Plzeň: Státní vědecká knihovna, 1968, s. 12.

²⁸ KOHÚT, Leo. *Mikuláš Bakalár Štětina: štúdie a materiály o živote a diele slovenského prvotlačiaru v Plzni*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1966, s. 78.

jeho tisky vypadaly podobně.²⁹ Později si pořídil nové sady švabachu a tím tento nedostatek odstranil. Díky tomu, že jeho tisky byly vždy v českém jazyce, tak byly určeny pro všechny vrstvy společnosti. Mezi jeho významné tisky z roku 1498 patří skladby *Traktát o zemi svaté, Podkoní a žák, Život Adama a Evy*. V roce 1504 vytiskl středověkou povídku *Barlaam a Josafat*. K jeho předním tiskům se řadí *Spis o nových zemích a o Novém světě* z roku 1506.³⁰ Jedná se v podstatě o překlad a stručný výtah z Vespucciova dopisu, jehož adresátem byl Lorenzo Petro di Medici. Zajímavostí tohoto spisu je, že Amerigo Vespucci je nazýván Albericus. S tímto křestním jménem se setkáváme i v druhém, latinském vydání Vespucciova dopisu. Tomuto tisku je přikládán velký význam, protože *Spisem o nových zemích a o Novém světě* poprvé informoval českou veřejnost o velkých objevech konce 15. století.³¹ Od roku 1506 tiskl některé práce s norimberským tiskařem Hieronymem Höltzlem. Jisté je, že spolu vytiskli českou *Minuci*³² na rok 1507.³³ V roce 1511 vydal první český větší slovník *Vokabulář–Lactifer* Jana Bosáka z Vodňan. O dva roky později opouští jeho tiskárnu *Kronika o narození krále Alexandra Makedonského*.³⁴ V roce 1514 si koupil Bakalář zbořený dům v nynější Dominikánské ulici. Původní stavbu zbořil a začal stavět nový

²⁹ SUCHÁ, Milada. *Pět století knižní kultury v Plzni: několik pohledů do historie knihy a tisku*. Plzeň: Státní vědecká knihovna, 1968, s. 13.

³⁰ KNEIDL, Pravoslav. *Spis o nových a o novém světě: faksimile a výklad plzeňského tisku Mikuláše Bakaláře z roku 1506*. Praha: Památník národního písemnictví, 1981, s. 43.

³¹ Tamtéž, s. 19.

³² Výraz minuce vznikl z latinského výrazu minutie sanguinis, což znamená pouštění krve. Minuce byl kalendář, který určoval vhodné dny pro pouštění krve ze žil.

³³ KOHÚT, Leo. *Mikuláš Bakalár Štětina: štúdie a materiály o živote a diele slovenského prvotlačiaru v Plzni*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1966, s. 78.

³⁴ SUCHÁ, Milada. *Pět století knižní kultury v Plzni: několik pohledů do historie knihy a tisku*. Plzeň: Státní vědecká knihovna, 1968, s. 13.

dům. V této době přestal tisknout, protože tisky s jeho jménem po roce 1513 neznáme.³⁵

Po Bakalářově smrti se v tiskárně nevyskytovali přímí následovníci. Po jeho smrti byla situace taková, že pro Čechy tiskli tiskaři, kteří působili v Norimberku.

Dalším mezníkem plzeňského knihtisku je rok 1518, kdy celou řadu spisů vydal Jan Mantuán Fencel. Narodil se v Plzni v roce 1485.³⁶ Byl synem plzeňského měšťana Václava Fencela. Jmenoval se Jan Fencel, ale už od svých čtrnácti let začal užívat svoji přezdívku Mantuanus, protože v matrice lipské univerzity byl při svém příchodu zapsán jako Johannes Fentzolonis, alias Mantuanus.³⁷ Nejprve studoval plzeňskou latinskou partikulární školu, která byla nejspíše vyšší, protože po jejím dokončení mohl pokračovat se studiem na univerzitě. Není jasné, kde pobýval ani co vykonával za činnost mezi lety 1500–1517.

Až v roce 1518 se nacházel v Norimberku a vydal osm tisků. S jistotou lze říci, že na jejich práci musel pracovat již dříve. Na titulních listech knih, které vydal v rozmezí let 1518–1533, se objevuje jen zkratka J. M. nebo Joan. Mant., v latinských předmluvách Mantuanus, v českých knihách Mantuan.³⁸ Zaměření jeho knih lze rozdělit do tří skupin, podle okruhu čtenářů. První skupina knih zahrnuje školní příručky sloužící ke studiu latiny. Tyto knihy užívali především žáci a učitelé. Druhá skupina knih vydaných Mantuánem je určena kněžím. Třetí skupina knih zahrnuje tituly pro širší městské vrstvy jako je např. *Zahrádka duše* (kniha modliteb), *Výklad modlitby Otčenáš* a *Frantova práva*, která jsou

---

³⁵ KOHÚT, Leo. *Mikuláš Bakalár Štětina: štúdie a materiály o živote a diele slovenského prvotlačiaru v Plzni*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1966, s. 77.

³⁶ ŠVÁB, Miloslav. *Jan Mantuán-Fencel jako typ českých tiskařů 15. a 16. století*. Plzeň: Pedagogická fakulta, 1970, s. 5.

³⁷ Tamtéž, s. 6.

³⁸ Tamtéž, s. 6.

považována za jeho literárně nejzávažnější dílo. Kniha byla vytištěna v Norimberku v roce 1518.

Od října 1519 pobýval Mantuán opět v Plzni, kde vydal další čtyři knihy. V letech 1544–1545 umírá ve svém rodném městě.³⁹

Třetím významným plzeňským tiskařem byl Jan Pekk. Původním jménem se jmenoval Hans Ulbeck. Až po jeho příchodu do Plzně začal užívat známé jméno Jan Pekk. Pocházel z města Schwababu blízko Norimberka. Důležité je zmínit, že měl v Norimberku publikační kontakty s Hieronymem Höltzlem a také s Janem Mantuánem. Není jasné, kdy se Pekk přistěhoval do Plzně, ale první archivní zpráva o jeho pobytu v Plzni se vztahuje k datu 3. 6. 1521, kdy zde kupoval dům.⁴⁰ Produkce jeho tiskárny se zachovala dost zlomkovitě. Činnost jeho tiskárny spadá do poloviny dvacátých do počátku třicátých let 16. století, přibližně v rozsahu šesti let, nikoliv však bez mezer.⁴¹ Pekkovy tisky se vyznačují snahou o bohatší výtvarnou výzdobu. Od starší plzeňské typografie se odlišují tím, že v tiscích nalezneme mnoho dřevorytů. Pozoruhodné jsou i ornamentální rámce, grafická výzdoba titulního listu, ilustrace uvnitř knihy. Bohužel docházelo k tomu, že se v jeho tiscích dřevoryty opakovaly.

První publikace, kterou Pekk spolu s Mantuanem vytiskli v Plzni, byl nedatovaný *Výklad modlitby Otčenáš* od Erasma. V roce 1527 vydal český překlad *Nového zákona*, ve kterém dokázal originálně využít plzeňský znak.⁴² Hned do ornamentálních linek na titulním listu vsadil dva štítky s heraldickými znameními Plzně. Za úvodní synoptickou tabulí

³⁹ ŠVÁB, Miloslav. *Jan Mantuán-Fencel jako typ českých tiskařů 15. a 16. století*. Plzeň: Pedagogická fakulta, 1970, s. 6.

⁴⁰ BOHATCOVÁ, Mirjam. Norimberský a plzeňský tiskař Hans (Jan) Pekk. *Časopis národního muzea*. 1976, roč. 145, č. 4, s. 210.

⁴¹ SUCHÁ, Milada. *Pět století knižní kultury v Plzni*. Plzeň: Státní vědecká knihovna, 1968, s. 17.

⁴² BOHATCOVÁ, Mirjam. Norimberský a plzeňský tiskař Hans (Jan) Pekk. *Časopis národního muzea*. 1976, roč. 145, č. 4, s. 210.

umístil štít s českým lvem a čtvrcený plzeňský štít. Poslední stranu knihy za rejstříkem věnoval celostránkovému dřevořezu se znakem města Plzně. Je možné, že nákladné provedení náročného tisku Nového zákona způsobilo Pekkovy hmotné potíže.

Největší množství Pekkových tisků je zachováno z roku 1528. Vytvořil jich celkem pět a je mezi nimi např. český překlad Husova traktátu *O řádném manželstvu*, český překlad *Listu Rabbi Sammuele a Rada zhovadilých zvířat*.⁴³ Toto dílo bylo vytištěno v Plzni u Jana Pekka nákladem Jana Mantuána. Mirjam Bohatcová ve svém článku vyjmenovala dosud známých čtrnáct tisků, které pocházely z Pekkovy tiskárny.⁴⁴ Tento počet rozšířil na osmnáct tisků Kamil Boldan v roce 2005, kdy shrnul své bádání v článku s názvem *Dva neznámé plzeňské tisky Jana Pekka*.⁴⁵

Posledním plzeňským tiskařem v první polovině 16. století byl Tomáš Bakalář, který působí až po Pekkově smrti v roce 1531. Někteří historici se domnívají, že Tomáš Bakalář byl synem Mikuláše Bakaláře.⁴⁶ Bakalář znovu vydává v roce 1533 v Mantuánově nákladu *Zahrádku duše* a v následujícím roce tiskne úřední tisk sněmovních artikulů.⁴⁷

2.3.2. Vimperk

Druhým městem, kde se knihtisk uchytil, byl Vimperk. Rozkládá se v západní části Jihočeského kraje. První písemná zpráva o Vimperku pochází z roku 1264.⁴⁸ Toto město bylo významné tím, že leželo na

⁴³ BOHATCOVÁ, Mirjam. Norimberský a plzeňský tiskař Hans (Jan) Pekk. *Časopis národního muzea*. 1976, roč. 145, č. 4, s. 212, 213.

⁴⁴ Tamtéž, s. 211-219.

⁴⁵ BOLDAN, Kamil. Dva neznámé plzeňské tisky Jana Pekka. In *Minulostí západočeského kraje*. Plzeň: Albis international, 2005, s. 95.

⁴⁶ KOHÚT, Leo. *Neznámý Bakalár*. Bratislava: Příroda, 1994, s. 24

⁴⁷ SUCHÁ, Milada. *Pět století knižní kultury v Plzni: několik pohledů do historie knihy a tisku*. Plzeň: Státní vědecká knihovna, 1968, s. 18.

⁴⁸ KADOCH, František. *100 let knihtiskárny ve Vimperku*. Vimperk: Stráž, 1972, s. 9.

významné obchodní stezce mezi jihu německým Pasovem a Prachaticemi. Z historie Vimperka je nejzajímavější skutečnost, že tu již na počátku vynálezu knihtisku tiskl v roce 1484 Johann Alacraw.⁴⁹ V latinské řeči vytiskl *Soliloquia* (Samomluvy) sv. *Augustina* a knihu Alberta Magna *Summa de Eucharistia Sacramento*. Ke konci roku 1484 ještě vytiskl kalendář na rok 1485, který byl prvním česky tištěným kalendářem v Čechách.⁵⁰ Měl název *Minuce*. Svými tisky učinil Alacraw z Vimperka jedno z nejstarších tiskařských měst v Čechách.

2.3.3. Brno

Dalším a zároveň prvním místem tisku na Moravě bylo Brno, kde v roce 1486 dokončili tiskaři Konrád Stahel a Matyáš Preinlein latinský tisk *Agenda Olomucensis*.⁵¹ Jedná se o první tištěnou knihu na Moravě. Oba tiskaři pocházeli z Benátek a na Moravu je pozval olomoucký biskup. Jejich tisky byly určeny především pro potřebu olomoucké diecése. Dodnes není jasné, proč se tiskaři, kteří byli pozváni olomouckým biskupem, usadili právě v Brně. Jaroslav Dřímal se domnívá, že se tiskaři usadili v tomto městě z důvodu toho, že zde bydleli příbuzní Konráda Stahela.⁵² V Brně působili oba tiskaři do roku 1499 a společně vytiskli *Statuta synodalia ecclesiae Olomucensis*, žaltář *Psalterium Olomucense*. V roce 1488 biskup Jan Filipec zadal Stahelovi a Preinleinovi zhotovit *uherskou kroniku Jána z Turca*.⁵³ Tato kronika se stala jejich nejkrásnějším tiskem a často se s ní setkáváme v evropských expozicích a sbírkách prvotisků. Obsahuje velké množství dřevorytů, na nichž jsou

⁴⁹ KADOCH, František. *100 let knihtiskárny ve Vimperku*. Vimperk: Stráž, 1972, s. 10.

⁵⁰ Tamtéž, s. 13.

⁵¹ KUBÍČEK, Jaromír. *500 let knihtisku v Brně: 1486–1986*. Brno: Státní vědecká knihovna, 1986, s. 11, 12.

⁵² DOKOUPIL, Vladislav. První tiskaři a některá příbuzná povolání v Brně v 15. století. In *Knihtisk v Brně a na Moravě: sborník z konference pořádající Muzejní a vlastivědná společnost*. Brno: Státní vědecká knihovna, 1987, s. 19.

⁵³ KUBÍČEK, Jaromír. *500 let knihtisku v Brně: 1486–1986*. Brno: Státní vědecká knihovna, 1986, s. 12.

zobrazeny uherští panovníci i historické výjevy. Nesmíme opomenout, že brněnští tiskaři vytiskli také několik donátů, učebnic latinské gramatiky, latinské a německé kalendáře, odpustkové listiny a minuce.

V roce 1499 opustil Matyáš Preinlein Brno a uchýlil se do Olomouce, kde vytiskl do roku 1502 ještě dvě knihy.⁵⁴ Tiskárna v Brně zanikla a po celé 16. století se zde netisklo. Činnost tiskařů zde byla obnovena až na počátku 17. století.

2.3.4. Praha

Praha poznala knihtisk až v roce 1487. V Praze se nejprve setkáváme se dvěma ranými díly Jonaty z Vysokého Mýta. Z důvodu toho, že archivní prameny svědčící o Jonatově existenci jsou nejasné, je lepší užívat označení Tiskař Žaltáře 1487.⁵⁵ Tento *Žaltář* je první pražskou tištěnou knihou. Ve stejném roce vydal Tiskař Žaltáře 1487 *Kroniku trojanskou*, oblíbenou tehdejší četbu, přetisk prvního vydání.

V roce 1488 vznikla další tiskárna. Jejím majitelem byl kramář Severin, jehož dílna byla v činnosti až do roku 1515. Za účasti Jana Kosořského z Kosoře tiskárna tiskla ještě v roce 1557.⁵⁶ K počátkům tiskárny přičklo starší bádání o knihtisku tiskaře jménem Jan Kamp, o němž není známo nic bližšího. Proto dnes původce všech sedmnácti tisků vzešlých z této tiskárny do roku 1500 označujeme anonymně jako Tiskaře Pražské Bible. *Pražská Bible* byla vytisknuta v roce 1488. Jedná se o první tištěné vydání kompletní Bible u nás. Skládá se z 610 foliových listů⁵⁷ a konkurovat jí mohla jedině ilustrovaná a o dva listy větší *Bible kutnohorská* z roku 1489.⁵⁸ Na přelomu roku 1497 a 1498 byl v dílně

⁵⁴ KUBÍČEK, Jaromír. *500 let knihtisku v Brně: 1486–1986*. Brno: Státní vědecká knihovna, 1986, s. 13.

⁵⁵ VOIT, Petr. *Minulost pražského knihtisku*. Praha: Státní knihovna ČSR, 1987, s. 8.

⁵⁶ Tamtéž, s. 9.

⁵⁷ Rozměry foliového formátu jsou zhruba 30 cm na výšku a 21 cm šířky.

⁵⁸ Tamtéž, s. 9.

Tiskaře Pražské Bible vytištěn *Nový zákon*, který na rozdíl od předešlých plzeňských vydání byl obohacen 180 dřevoryty. V roce 1500 opustily tiskárnu knihy světského obsahu. Nejprve bylo vydáno *Zřízení zemské vladislavské*, poté následovalo vydání *basilejských kompaktát*. Po roce 1500 bylo vydáno *Usnesení sněmovní o policejním řádu zemském*.

Ze třetí pražské tiskárny vzešlo pět tisků. Byl zde vytisknut *Traktát o velebné a božské svátosti oltářní* od Václava Korandy mladšího z roku 1493. Všech pět známých tisků starší literatura spojovala se jménem tiskaře Benedy. Dnes je označován jako anonymní Tiskař Korandy.

V 16. století je pražský knihtisk spojený s první severinskou generací známou již od osmdesátých let 15. století. První tisky byly vytisknuty do roku 1515 a po čase pokračovaly tisky Pavla Severiny z Kapí Hory, Jana Kosořského z Kosoře a Jana Severina mladšího. V období 1501–1515 vyšlo ze Severinské tiskárny jedenáct děl.⁵⁹

Dalším pražským tiskařem byl Mikuláš Konáč z Hodiškova, který vstoupil do dějin knihtisku v roce 1507. Na počátku spolupracoval s Janem Wolfem a v období 1511–1528 tiskl s přestávkami.⁶⁰ Z jeho tiskárny vzešlo čtyřicet českých knih. Byly to především vlastní překlady z antické a jiné starověké literatury, překlady ze středověkých autorů a z rané či soudobé humanistické produkce. Za zmínku stojí česká *Kronika od Pia II.* vydaná v roce 1510 obsahující 39 původních dřevorytů. O rok později vytiskl veršované *Rozmlouvání o víře*, v roce 1515 vydává dílo nazvané *Dialogus*, v roce 1516 z jeho dílny vzešlo *Zrcadlo múdrosti* namířené proti nerozumnosti, pýše, lakomství a smilstvu.⁶¹ K základům našeho novinového zpravodajství patří jeho čtyřlístové dílo nazvané *O nešťastné bitvě a porážce Uhrů 1526*.

---

⁵⁹ VOIT, Petr. *Minulost pražského knihtisku*. Praha: Státní knihovna ČSR, 1987, s. 19.

⁶⁰ Tamtéž, s. 20.

⁶¹ Tamtéž, s. 20.

V Praze na počátku 16. století působila i řada cizích tiskařských dílen. V roce 1512 vznikla první hebrejská tiskárna na sever od Alp.⁶² Vývoj hebrejského knihtisku v Praze začal královským privilegiem uděleným Židu Heřmanovi z roku 1527. Ve čtyřicátých letech k tomuto tiskaři přibývají další dva a za panování Rudolfa II. vzniklo několik desítek hebrejských dílen. Dalším tiskařem cizího původu byl běloruský lékař František Skorina. V letech 1517–1519 vytiskl cyrilicí *Žaltář* a dvaadvacet knih Starého zákona pod společným názvem *Biblia ruska*.

2.3.5. Kutná Hora

Kutná hora se stala čtvrtým a posledním českým městem, které se dnes může chlubit vlastním prvotiskem. O rozvoj Kutné hory se zasloužil především Vladislav Jagellonský, jehož korunovace proběhla v roce 1471 ve Vlašském dvoře. Jelikož byla Kutná hora sídlem královského dvora, tak lákala nejen obyvatele země, ale i cizince. V Kutné hoře došlo v 15. století k velkému hospodářskému, ale i architektonickému rozvoji. Na počátku 15. století byly objednavateli uměleckých děl především korporace, ale na konci 15. století se objevovaly i zakázky městské rady, které byly zaměřeny na dostavbu a vybavení svatobarborského chrámu. Architektonický rozmach města souvisel s rozvojem důlního podnikání. Díky bohatým výnosům z kutnohorského dolování nemělo město nouzi o finance. Příznivé kulturní, politické, církevní a hospodářské podmínky napomohly rozšíření knihtisku do Kutné hory. Působil zde tiskař Martin z Tišnova, který v roce 1489 vytiskl *Kutnohorskou Bibli*.⁶³

Martin z Tišnova je osoba, která není zcela jednoznačná, protože v literatuře nacházíme čtyři muže se stejným jménem. Jaroslav Vobr, který je bezesporu největším znalcem *Kutnohorské Bible*, se věnuje identifikaci tohoto významného tiskaře v díle *Faksimile Bible kutnohorské*

---

⁶² VOIT, Petr. *Minulost pražského knihtisku*. Praha: Státní knihovna ČSR, 1987, s. 21.

⁶³ VANĚČKOVÁ, Jana; VOBR Jaroslav; KREMLA, Josef. *Faksimile Bible kutnohorské Martina z Tišnova: doprovodná publikace k faksimile inkunábule Bible kutnohorské*. Praha: Tempus libri, 2010, s. 5.

Martina z Tišňova. Rozebírá zde podrobně osoby, jejichž jména se shodují se jménem kutnohorského tiskaře a dochází k závěru, že: „Pražský tiskař Žaltáře z roku 1487 je totožný s Martinem z Tišňova.“⁶⁴ K tomuto závěru došel z důvodu toho, že *Žaltář* a *Bible kutnohorská* jsou vytištěny bastardou, na níž je patrný vliv rotundy.

Kutnohorská Bible je zcela výjimečný tisk z hlediska svého rozsahu. Skládá se z 612 listů a tento fakt z ní činí nejrozsáhlejší český tisk vytištěný do ukončeného roku 1500.⁶⁵ Bible je foliového formátu a nemá stránkování. Správné pořadí listů je zajištěno označením v pravém dolním rohu písmeny abecedy s číslem. Je vyzdobena 116 kolorovanými dřevořezy a v závěru Bible nalezneme znak města Kutné hory. Jedná se o první ilustrovanou Bibli v českém jazyce.

2.3.6. Olomouc

Posledním místem, kde se knihtisk v 15. století uchytil, byla Olomouc. Zásahu na rozšíření knihtisku do tohoto města měl tiskař Matyáš Preinlein, který se v roce 1499 přemístil z Brna do Olomouce. Zde vytiskl ještě dva latinské tisky. V letech 1500 až 1502 vyvíjel tiskařskou činnost Konrád Baumgarten.⁶⁶ Vydával výhradně německé a latinské tisky a tím pomáhal prosazovat rekatolizační program tamní kapituly. Po jeho působení nastala v knihtiskařském umění v Olomouci přestávka.

Až koncem 30. let 16. století se zde objevuje další tiskař Jan Olivetský z Olivetu, který tiskl především užitkovou literaturu. Král Ferdinand I. mu udělil výsadu na tisk zemských zřízení, almanachů, kalendářů a podobně. Po jeho smrti v roce 1547 přešla tiskárna na jeho

---

⁶⁴ VANĚČKOVÁ, Jana; VOBR Jaroslav; KREMLA, Josef. *Faksimile Bible kutnohorské Martina z Tišňova: doprovodná publikace k faksimile inkunábule Bible kutnohorské*. Praha: Tempus libri, 2010, s. 45.

⁶⁵ Tamtéž, s. 20.

⁶⁶ CHALOUPEK, Jan. Knih tisk na Moravě v 16. století. In *Knih tisk v Brně a na Moravě: sborník z konference pořádající Muzejní a vlastivědná společnost*. Brno: Státní vědecká knihovna, 1987, s. 29.

syna Šebestiána.⁶⁷ Šebestián byl nezletilý, a tak tiskárnu spravoval Jan Günther, který se knihtisku vyučil v Norimberku. Jan Günther vytiskl první dochovaný český slabikář z roku 1547, který vydal ještě s latinsko-česko-německým textem v roce 1551 a v roce 1555 s textem latinsko-českým.⁶⁸ Günther tiskl převážně katolickou literaturu, například v roce 1557 vytiskl *Postilu Tomáše Bavorského*.

Po Güntherovi koupil tiskárnu v Olomouci Bedřich Milichthaler. Knihotiskařskému umění se vyučil v Norimberku. V roce 1593 vyšlo z jeho tiskárny *Zrcadlo slavného Markrabství moravského* od Bartoloměje Paprockého z Hlohol.⁶⁹ Toto dílo však vyšlo až rok po Milichthalerově smrti.

2.4. Knižní obchod

Důležitou osobou pro knižní obchod byl knihkupec. Mohla to být nejen fyzická, ale i právnická osoba, která se zabývala prodejem knih. Tato profese byla nejprve označována výrazy *stationarius*⁷⁰ nebo *bibliopola*⁷¹. Od osmdesátých let 15. století se v Německu a poté i v Čechách stal oblíbeným označením *Buchführer* a zhruba od poloviny 17. století pak *Buchhändler*.⁷²

Po polovině 15. století existovaly různé formy knižního obchodu. Způsoby distribuce byly upravovány vrchnostenskými privilegii

⁶⁷ CHALOUPEK, Jan. Knihotisk na Moravě v 16. století. In *Knihotisk v Brně a na Moravě: sborník z konference pořádající Muzejní a vlastivědná společnost*. Brno: Státní vědecká knihovna, 1987, s. 29.

⁶⁸ Tamtéž, s. 29.

⁶⁹ Tamtéž, s. 29, 30.

⁷⁰ Latinský výraz pro opisovače a prodejce v jedné osobě.

⁷¹ Latinský výraz pro obchodníka s knihami.

⁷² VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihotisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století: papír, písmo a písmolijectví, knihotisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*. Praha: Libri, 2006, s. 451.

a dodatečnou cenzurou. Vrchnost se snažila omezit konkurenčně škodlivý patisk⁷³ a nekontrolovanou distribuci knih. Knižním obchodem se živil především tiskaři a knihvazači, kteří knihy rozšiřovali prostřednictvím výměnného obchodu. Konkurovali jim kočovní knihkupci, což byli obchodníci s knihami putující za zákazníkem z místa na místo. V 15. století odkupovali zboží od tiskařů nebo knihvazačů za peníze. Od 16. století využívali možnosti komisního obchodu, který spočíval na úmluvě mezi tiskařem, nakladatelem nebo knihkupcem a komisionářem o zprostředkování prodeje knižního zboží za provizi. V 15. století byl komisionář (kněz, kramář) najímán tiskařem. Od 16. století komisionář pracoval v režii samostatných nakladatelů a knihkupců. Tato forma distribuce se nejprve ujala v Německu a v 18. století byla rozšířena po celé Evropě.⁷⁴ Kočovní knihkupci využívající formy komisního obchodu, plnili mobilní sklady zbožím různých výrobců, a tak vlastně založili tradici sortimentního obchodu.⁷⁵ V 16. století byly pořádány knižní veletrhy, což byla nová forma obchodu, která umožnila tiskařům, nakladatelům a knihkupcům v pravidelných termínech prezentovat knižní zboží a uzavírat smlouvy s autory i přímými účastníky.⁷⁶ V 17. století byly uspořádány první aukce, čímž se rozumí veřejný prodej antikvariátního sortimentu. První antikvariáty začaly vznikat až koncem 18. století.⁷⁷

---

⁷³ Patisk je druh přetisku pořízený v rozporu s vlastnickým právem původců. Tato práva vyplývala z privilegií, která byla vydávána od 15. století většinou jen výrobcům a distributorům.

⁷⁴ VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století: papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*. Praha: Libri, 2006, s. 479.

⁷⁵ Sortimentní obchod je obchod s knižním zbožím získaným z různých zdrojů komisí či nákupem.

⁷⁶ Tamtéž, s. 987.

⁷⁷ Tamtéž, s. 451.

2.4.1. Knižní obchod v Čechách a na Moravě

V Čechách a na Moravě nejsou doložena průkazná svědectví o distributorské činnosti nejstarších nakladatelů.⁷⁸ Knihy rozšiřovali především tiskaři a knihvazači ve svém vlastním zájmu. Nejstarším tiskařem, který se přihlásil ke knihkupeckým aktivitám, byl Mikuláš Konáč z Hodiškova. S knižním zbožím také obchodoval Jan Olivetský z Olivetu. Od roku 1518 začala kolínská společnost Gottfrieda Hittorpa, Ludwiga Hornkena a Augustina Pantzschmanna provozovat knihkupeckou filiálku v Praze, kterou v roce 1524 koupil Gregor Jordan z Lipska.⁷⁹ Lze tedy předpokládat, že profesionální obchod s knihami bez vazeb na tiskárnu provozovali v 15. století v Českých zemích především Němci. I přesto, že se nezachovaly žádné archivní prameny o kočovných knihkupců, tak badatelé usuzují, že působili vedle stálých knihkupců. Předpokládá se, že část kočovných knihkupců zhruba od 20. let 16. století distribuovala českým čtenářům zboží z Norimberku a Wittenberku.⁸⁰

2.5. Význam knihtisku

Dopad knihtisku na formování společnosti byl pozvolný. Po vynalezení knihtisku nedošlo k okamžitému zániku skriptorií s profesionálními opisovači a kaligrafy, ale přispěl k jejich pozvolnému útlumu. Nejen, že tiskárna zhotovila knihu v mnohem kratší době než písař, ale díky hromadnému tisku došlo ke snížení prodejní ceny, změnám v knihkupecké praxi a vzniku skutečného knižního trhu. Pro nejstarší humanisty bylo největším přínosem knihtisku to, že se trvale fixovaly antické literární památky a zároveň, že díla byla chráněna před možným zničením, jemuž byla v rukopisné formě vystavena. Na počátku

---

⁷⁸ VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století: papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*. Praha: Libri, 2006, s. 452.

⁷⁹ Tamtéž, s. 452.

⁸⁰ Tamtéž., s. 452.

16. století se začaly kolem velkých tiskáren formovat skupiny humanistických učenců, kteří urychlovali proces konstituování individuálně chápaného autorství, do doby než ediční iniciativa přešla na nakladatele a nakladatelské domy. Předpokládá se, že v letech 1501–1600 bylo vyrobeno více než 210 tisíc titulů. V tomto období se knihtisk otevřel novým potřebám měšťanské společnosti a tištěná kniha přestala být exkluzivním zbožím. Poskytovala vzdělání a osvětu, ovlivňovala soukromý i politický život. Knihtisk zasáhl nejvýrazněji pravopis jazyka. Na rozdíl od písařského úzu býval pravopis sazečů vnímán vážněji a během 16. století sehrál důležitou roli v jeho sjednocování do normativní podoby.⁸¹

---

⁸¹ VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století: papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*. Praha: Libri, 2006, s. 463, 464.

3. PRVOTISKY

Termínem prvotisky se nazývají nejstarší knihy, které byly vytištěny do ukončeného roku 1500. Od 17. století se užívá pro označení prvotisků výraz inkunábule, které vzniklo z latinského *cunabula*, což znamená kolébka. Spojením *in cunabulis* se rozumí knihy z doby, kdy byl knihtisk ještě v kolébce.⁸²

Na počátku dějin knihtisku se v Čechách objevuje několik pozoruhodných tisků, které však nejsou opatřeny místem tisku, ani jménem svého tiskaře, ani letopočtem svého vydání. Skutečnost, že se tiskaři nemuseli podepisovat je dána tím, že až do roku 1631 byl tento údaj nepovinný. Arcibiskup kardinál Harrach ve svém nařízení ze dne 12. 3. 1631 přikazoval tiskařům, že nesmějí tisknout díla, ve kterých by chyběly údaje o jménu a příjmení autora.⁸³

Z produkce plzeňské tiskárny známe sedm tisků, z nichž tři jsou latinské a čtyři české. Údaj Plzeň jako místo vydání je uvedeno pouze v jednom tisku a tiskařovo jméno nenajdeme v žádném.⁸⁴

Prvotisky vzniklé na našem území byly dvojího formátu - menší kvart a menší folio. Kvartové tisky jsou vždy tištěny v jednom sloupci, foliové tisky ve dvou sloupcích. V nejstarších tiscích jsou pravé okraje řádek nevyrovnané, protože tiskaři uměli srovnat pouze počátek řádek, ne však jejich zakončení.

---

⁸² HORÁK, František. *Česká kniha v minulosti a její výzdoba*. Praha: František Novák, 1948, s. 27. a blíže viz... URBÁNKOVÁ, Emma. *Soupis prvotisků českého původu*. Praha: Státní knihovna ČSR, 1986.

⁸³ HOMEROVÁ, Klára. Tisková cenzura v Čechách: 1621–1660. In *Sborník Národního muzea v Praze*. Praha: Národní muzeum v Praze, 1999, s. 23.

⁸⁴ BOLDAN, Kamil. *Záhada Kroniky trojánské: počátek českého knihtisku*. Praha: Národní knihovna ČR, 2010, s. 23.

3.1. Latinské prvotisky

Prvním latinským prvotiskem českého původu je *Statuta provincialia Arnesti*. Je to příručka pro kněze kvartového formátu, kterou sestavil pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic v roce 1349.⁸⁵ Tento prvotisk je vybaven údaji o autoru, názvu, místu a datu tisku. Na závěrečném listě se dozvídáme, že *Statuta* byla vytištěna v Nové Plzni dne 26. dubna roku 1476.⁸⁶ I přesto, že jsou zde znaky, které vypovídají, že se jedná o dílo začátečníka (například nezarovnané pravé okraje stránek), tak je to dvoubarevný tisk - jsou zde červené iniciálky, nadpisy, proškrtávaná písmena. *Statuta provincialia Arnesti* shrnovala základní církevněprávní normy, povinnosti kléru a byla rozhodující pro vnitřní život církve. Tento zákoník platil i v pohusitské době a měli ho znát a vlastnit preláti a faráři. Jeden exemplář je uložený v Národní knihovně v České republice, druhý se nachází v knihovně Metropolitní kapituly v Praze. Poslední exemplář, který byl do dvacátých let 20. století uložen v Lobkovickém paláci na Malé Straně, tamní knihovna prodala a výtisk získala Kongresová knihovna ve Washingtonu.⁸⁷

Druhým latinským prvotiskem je *Missale Pragense*, což byla latinská bohoslužebná kniha, která byla určena pro pražskou diecézi. Je to velice objemný tisk, čítá 265 listů foliového formátu. Pražský Misál má také přesné datování. Na konci tisku je uvedeno, že tisk byl dotištěn v pátek na den svaté Alžběty roku 1479.⁸⁸ Písmo Misálu je trochu rozdílné od písma *Statut*, jeho řez je větší, se silněji zdůrazněným kontrastem tučných a slabých tahů.⁸⁹ Na našem území se dochovalo

---

⁸⁵ BOLDAN, Kamil. *Záhada Kroniky trojanské: počátek českého knihtisku*. Praha: Národní knihovna ČR, 2010, s. 24.

⁸⁶ HORÁK, František. *Pět století českého knihtisku*. Praha: Odeon, 1968, s. 10.

⁸⁷ BOLDAN, Kamil. *Záhada Kroniky trojanské: počátek českého knihtisku*. Praha: Národní knihovna ČR, 2010, s. 24.

⁸⁸ Tamtéž, s. 26.

⁸⁹ HORÁK, František. *Pět století českého knihtisku*. Praha: Odeon, 1968, s. 10.

celkem šest exemplářů, z nichž dva se ztratily ve druhé polovině 20. století. Jeden exemplář je uložený v Národní knihovně České republiky a poslední výtisk vlastní Morganova knihovna v New Yorku.⁹⁰

Třetím latinským prvotiskem je *Agenda Pragensis*. Jedná se o příručku pro katolické kněze kvartového formátu, kterou potřebují při vykonávání bohoslužebných obřadů. Jsou zde závazně popsány obřady všech svátostí prováděných mimo mši, jako například křest, sňatek, pomazání atd. Na rozdíl od prvotisků *Statuta provincialia Arnesti* a *Missale Pragense* tento prvotisk neobsahuje žádné datování. Vznik *Agendy Pragensis* je kladen do let 1476 až 1479.⁹¹ Je sázen texturou, která je domácího původu. Tiskař ji nejspíš sám řezal i odléval podle domácí rukopisné předlohy. Tisk je také dvoubarevný - trojřádkový nadpis na první straně byl tištěn červeně. Dochovaly se pouze dva exempláře *Agendy Pragensis*. Jeden je uložený v Národní knihovně České republiky a druhý uchovává Kongresová knihovna ve Washingtonu.⁹²

3.2. České prvotisky

Mezi nejstarší české tisky se kromě *Kroniky trojánské* řadí dvě vydání *Nového zákona*. První z nich je označován *Nový zákon se signetem* z roku 1475.⁹³ Tento prvotisk neobsahuje údaje o svém původci a místě tisku a jeho datování je provedeno na základě signetu na poslední straně. Objevitelem *Nového zákona se signetem* byl pražský knihovník Karel Rafael Ungar. Kniha je složena z 209 listů foliového formátu a jeden exemplář se nachází v Národní knihovně České

---

⁹⁰ BOLDAN, Kamil. *Záhada Kroniky trojánské: počátek českého knihtisku*. Praha: Národní knihovna ČR, 2010, s. 26.

⁹¹ HORÁK, František. *Pět století českého knihtisku*. Praha: Odeon, 1968, s. 10.

⁹² BOLDAN, Kamil. *Záhada Kroniky trojánské: počátek českého knihtisku*. Praha: Národní knihovna ČR, 2010, s. 28.

⁹³ HORÁK, František. *Pět století českého knihtisku*. Praha: Odeon, 1968, s. 9.

republiky a druhý výtisk je uložen v Rakouské národní knihovně ve Vídni.⁹⁴

Druhé vydání Nového zákona je pro odlišení nazvané *Dlabačův Nový zákon*. Své pojmenování dostal podle premonstrátského knihovníka Bohumíra Jana Dlabače. Tento prvotisk je sázen českou bastardou, některá písmena jsou totožná s bastardou *Kroniky trojánské*. V exempláři, který je uložen v knihovně Královské kanonie premonstrátů na Strahově, chybí počátek a rovněž závěrečný list, na němž mohlo být uvedeno, kdo a kdy ho vytiskl. Předpokládá se, že byl vytištěn po roce 1475.⁹⁵ Ve Švédsku byl v šedesátých letech 20. století nalezen zlomek obsahující 20 listů, známých ze strahovského exempláře.⁹⁶

Posledním prvotiskem této skupiny je *Passionál* čili *Knihy o životech svatých*. Jedná se o české zpracování známého latinského spisu *Legenda aurea*, jehož autorem je Jakub de Voragine.⁹⁷ Doba vzniku tohoto rukopisu, který se do češtiny překládá jako *Zlatá legenda*, je stále ještě sporná. Předpokládá se, že vznikl koncem padesátých let 13. století.⁹⁸ *Passionál* je složen z 276 listů foliového formátu. Z důvodu toho, že se jednalo o dílo velice oblíbené, tak se tento latinský spis začal již ve 13. století překládat do národních jazyků. Do českého jazyka *Legendu aureu* přeložil v roce 1357 neznámý český dominikán, který byl ve styku s králem Karlem IV.⁹⁹ Autor vynechal z Jakubova souboru články, jež považoval za zbytečné a naopak přidával články potřebné

---

⁹⁴ BOLDAN, Kamil. *Záhada Kroniky trojánské: počátek českého knihtisku*. Praha: Národní knihovna ČR, 2010, s. 32.

⁹⁵ HORÁK, František. *Pět století českého knihtisku*. Praha: Odeon, 1968, s. 9.

⁹⁶ BOLDAN, Kamil. *Záhada Kroniky trojánské: počátek českého knihtisku*. Praha: Národní knihovna ČR, 2010, s. 34.

⁹⁷ VORAGINE DE, Jakub. *Legenda aurea*. Uspořádala Anežka Vidmanová. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 15.

⁹⁸ Tamtéž, s. 16.

⁹⁹ Tamtéž, s. 28, 29.

v Čechách, takže se jeho *Passionál* skládá ze 166 článků.¹⁰⁰ *Passionál* byl sázen českou bastardou kolem roku 1480 a opět se jedná o dvoubarevný tisk - iniciálky a nadpisy jsou tištěny červeně. V tomto tisku je možné vidět první rejstřík, který tiskař sestavil pro snadnější orientaci v knize.¹⁰¹ Tento prvotisk je uložen v Národní knihovně České republiky.

---

¹⁰⁰ VORAGINE DE, Jakub. *Legenda aurea*. Uspořádala Anežka Vidmanová. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 29.

¹⁰¹ HORÁK, František. *Pět století českého knihtisku*. Praha: Odeon, 1968, s. 9.

4. KRONIKA TROJÁNSKÁ

Ze skupiny sedmi prvotisků je pro českou knihovědu nejvýznamnější *Kronika trojánská*. Badatelé se už více než dvě století snaží najít odpověď na otázku, jaká je první česká tištěná kniha. Jde o to, zda se má toto prvenství připisovat *Kronice trojánské* nebo latinskému prvotisku *Statuta provincialia Arnesti*, který se překládá do češtiny jako *Statuta Arnošta z Pardubic*. Tomuto sporu se budu věnovat později, nejprve bych chtěla *Kroniku trojánskou* blíže představit.

4.1. Charakteristika Kroniky trojánské

Kronika trojánská je staročeská adaptace rytířského románu, který dokončil v roce 1287 literát Guido z Columny.¹⁰² Dílo převypravuje pověsti z trójské války a líčí hrdinské činy během řeckého obléhání Tróje a její zkázu. Vlastní trójská válka je rozšířena vyprávěním o plavbě Argonautů za zlatým rounem a o první zboření Tróje. Trója patří k největším záhadám starověkého světa. Dlouho se nevědělo, zda toto město, jehož desetileté obléhání je popisováno v Homérově *Iliadě*, skutečně existovalo. Za hlavního objevitele Tróje je považován Johann Ludwig Heinrich Julius Schliemann, který v roce 1870 začal s vykopávkami na pahorku zvaném Hisarlik na severozápadě Turecka. Zanedlouho z pahorku začaly vystupovat trosky velkého města, která postupně zanikala v důsledku válek a na stejném místě byla potom obnovována.¹⁰³ Dobyť a vyplenění Tróje bylo považováno za jednu z nejdůležitějších událostí světových dějin. Nebyl to však Homér, díky kterému by lidé ve středověku poznávali trójská vyprávění. K jeho dílu se začal navracet až humanismus. Byl to Guido z Columny, který ve 13. století napsal latinskou prózu *Historia destructionis Troiae* jako

¹⁰² BOLDAN, Kamil. *Záhada Kroniky trojánské: počátek českého knihtisku*. Praha: Národní knihovna ČR, 2010, s. 30.

¹⁰³ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Objevení Tróje*. Praha: Rozvid, 1992, s. 192.

parafrázi francouzské veršované skladby Benoita de Sainte-Maure *Roman de Troie*.¹⁰⁴

Kronika trojanská je složena ze 195 listů kvartového formátu, jsou nečíslované a neoznačené signaturami. Složky jsou osmilistové, jen do první složky byl vložen samostatný list a na konci jsou zachovány jen dva listy. Zajímavostí je, že v tomto prvotisku je užito písmo dvojího řezu. Na počátku použil tiskař jemnější, později hrubší, ale vzájemně jsou si velmi podobné. I přesto, že ve druhé polovině knihy převládá hrubší písmo, tak se obojí písmo až do konce knihy prolíná.¹⁰⁵ Tiskař nejspíš neznal přesné složení písmoviny, slitiny, z níž se odlévaly literky. Ty byly měkké, rychle se opotřebovávaly a tiskař měl malou zásobu písma. V obou abecedách, které tiskař užil, jsou písmena s diakritickými znaménky.¹⁰⁶ České prvotisky byly tištěny po dvou stranách a hotové dvoulisty byly vkládány do sebe a nejčastěji sešívány do složek osmilistových. Tento způsob tisku je poznat podle umístění a opakování filigránů na papírech. Za povšimnutí stojí jediná dřevořezová iniciála P, inspirovaná podobou malovaných iniciál. Dřevořezové ilustrace se v šedesátých letech nacházely v tiscích zcela výjimečně, čteněji se začaly objevovat až v sedmdesátých letech. Nejen výtvarný projev, ale i nezarovnané pravé okraje dokazují, že *Kronika* byla dílem začátečníka.

Kronika trojanská byla čtenářsky velice oblíbená a to hlavně proto, že jako jediná ze skupiny nejstarších tisků českého původu reprezentuje vysloveně světskou tematiku jako rytířský román.

¹⁰⁴ VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století: papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*. Praha: Libri, 2006, s. 502.

¹⁰⁵ URBÁNKOVÁ, Emma. Nejstarší prvotisky českého původu. In *Knihtisk a kniha v českých zemích od husitství do Bílé hory: sborník prací k 500. výročí českého knihtisku*. Praha: Academia, 1970, s. 30.

¹⁰⁶ BOLDAN, Kamil. *Záhada Kroniky trojanské: počátek českého knihtisku*. Praha: Národní knihovna ČR, 2010, s. 44.

Kronika trojanská nebyla pro českého čtenáře neznámou četbou. Byla přeložena již dvakrát, a to v druhé polovině 14. století a podruhé roku 1411 na příkaz Petra Zmrzlíka ze Svojšína, mincmistra krále Václava IV.¹⁰⁷ Údaj o tiskaři a místě tisku bohužel není uveden. Identifikací tiskárny, z níž český překlad pocházel, se zabýval již Josef Dobrovský. Na základě srovnání tehdy známých domácích prvotisků umístil *Kroniku trojanskou* do Plzně. Přiřazení tohoto města nikdy nevyvolalo žádný podstatný spor a česká badatelka Emma Urbánková tuto skutečnost potvrdila vědeckou analýzou.¹⁰⁸

4.2. Datace Kroniky trojanské

Největším problémem, který se objevil v souvislosti s *Kronikou trojanskou*, byla datace tohoto prvotisku. Jediná věta vypovídající o roku vytištění zazněla v explicitu¹⁰⁹ a zní takto: „A že již od narozenie Syna božího počínáme MCCCCLXVII“.¹¹⁰ Badatelé národního obrození, především Josef Jungmann a Václav Hanka, začali brát letopočet 1468 jako skutečnost, o níž nemělo být pochybováno. Tato generace byla na tento rok patřičně hrdá, protože dokazoval, že Češi by byli po Němcích a Italech teprve třetím národem, u kterého se knihtisk ujal. Kdyby se prvenství připsalo tisku *Statuta provincialia Arnesti*, tedy roku 1476, tak by bylo pořadí Českých zemí jako místa, kde knihtisk zdomácněl posunuto. Do roku 1476 se knihtisk rozšířil do Švýcarska, Francie, Španělska, Belgie, Maďarska, Nizozemska, Polska a Anglie.

¹⁰⁷ VIDMANOVÁ-SCHMIDTOVÁ, Anežka. Rukopisné zachování Kroniky trojanské. *Listy filologické*, 1962, roč. 85, s. 238.

¹⁰⁸ URBÁNKOVÁ, Emma. Nejstarší prvotisky českého původu. In *Knihtisk a kniha v českých zemích od husitství do Bílé hory: sborník prací k 500. výročí českého knihtisku*. Praha: Academia, 1970, s. 17-59.

¹⁰⁹ Explicit je text připojovaný dle středověké rukopisné tradice na konec tištěné knihy.

¹¹⁰ BOLDAN, Kamil. *Záhada Kroniky trojanské: počátek českého knihtisku*. Praha: Národní knihovna ČR, 2010, s. 38.

S důvěrou v datování k roku 1468 uvedl *Kroniku trojánskou* do literatury člen jezuitského řádu Leopold Jan Šeršník roku 1776 v dějinách klementinské knihovny¹¹¹ při výčtu jejích vzácností.

Rok 1468, jako letopočet vytištění *Kroniky trojánské*, začal zpochybňovat Josef Dobrovský. Spolu s tehdejšími řediteli Veřejné a univerzitní knihovny v Praze Karlem Rafaelem Ungarem provedl typologický rozbor knihy a hodnotil výtvarnou i polygrafickou stránku *Kroniky*. Byl si vědom existence rukopisu *Kroniky trojánské* v oseckém klášteře, ale bohužel neměl možnost ho porovnat přímo s tiskem, a tak odkazoval badatele, aby toto srovnání mezi oběma texty provedli.¹¹² V případě, že by se prokázala nezávislost opisu překladu, který byl pořízen roku 1468, na tištěné *Kronice*, tak by bylo možné uvažovat o roce 1468 jako roce tisku. Jelikož Josef Dobrovský nikdy v ruce nedržel tzv. osecký rukopis, objevený Bohuslavem Balbínem, tak rok 1468 označil za zcela nejistý. Zastával názor, že letopočet byl sazečem pouze mechanicky převzat z rukopisné předlohy. Stejný názor zastával i jeho spolupracovník Karel Rafael Ungar, který došel k závěru, že *Kroniku trojánskou* vytiskl kolem roku 1475 německý sazeč pocházející nejpravděpodobněji z Norimberku. Současně vysvětluje výskyt některých tiskových chyb, ke kterým došlo v důsledku toho, že tento sazeč postrádal českého korektora.¹¹³ I když došlo ke zpochybnění letopočtu výtisku *Kroniky trojánské*, tak datum explicitu bylo stále přijímáno.

---

¹¹¹ ŠERŠNÍK, Leopold Jan. Über den Ursprung und die Aufnahme der Bibliothek am Clementinischen Collegium zu Prag. In URBÁNKOVÁ, Emma. *Knihtisk a kniha v českých zemích od husitství do Bílé hory: sborník prací k 500. výročí českého knihtisku*. Praha: Academia, 1970, s. 31.

¹¹² DOBROVSKÝ, Josef. *O zavedení a rozšíření knihtisku v Čechách*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954, s. 15.

¹¹³ UNGAR, Karel Rafael. Neue Beiträge zur alten Geschichte der Buchdruckerkunst in Böhmen mit einer vollständigen Übersicht aller dazu gehorigen Daten aus den funfzehnten Jahrhundert, Neuere Abhandlungen von königlichen Böhmischem Gesellschaft der Wissenschaften. In HOŘEC, Jaromír. *Počátky české knihy*. Praha: Votobia, 2003, s. 20.

Vztahem mezi oseckým rukopisem a *Kronikou trojanskou* se zabýval Václav Hanka, který tento rukopis dostal do knihovny Národního muzea. Jelikož chtěl posílit význam české kultury a nedůvěru svých předchůdců, tak textové shody mezi rukopisem a prvotiskem odmítl a *Kroniku trojanskou* prohlásil za první tištěnou knihu v Čechách. Jeho hlavní námitka proti návaznosti tištěného znění na rukopis se opírala o rozdílný pravopis obou textů. Díky tomu, že je text vysazený velmi dobrou češtinou, tak považuje za nepravděpodobné, že by sazečem *Kroniky* mohl být německý tiskař. Václav Hanka také srovnával tisky *Statuta provincialia Arnesti*, *Missale Pragense* s *Kronikou trojanskou* a došel k závěru, že tyto tisky pocházejí ze stejné tiskárny.¹¹⁴

Dalšími badateli, kteří se zabývali rokem vytištění *Kroniky trojanské*, byli Josef Jungmann a Pavel Josef Šafařík. Josef Jungman ve svém prvním vydání díla *Historie literatury české* si je jistý, že v roce 1468 byla *Kronika* vytištěna. Pavel Josef Šafařík ve spise *Geschichte der slavischen Sprache und Litteratur nach allen Mundarten* nepřinesl k této problematice nic nového.

Na počátku 20. století se česká věda vrací k historii prvotisků. Mezi nejvýznamnější badatele v té době patřil Zdeněk Václav Tobolka. Ve svém díle *Český slovník bibliografický* vypracoval zcela odlišnou hypotézu. Podle něj jsou osecký rukopis a prvotisk na sobě zcela nezávislé, protože v obou textech je užit jiný pravopis, není jednotnost v užívání velkých a malých písmen. Zdeněk Václav Tobolka se také zabýval místem tisku, kde byla *Kronika trojanská* vytištěna. Srovnával tisky *Statuta provincialia Arnesti* a *Missale Pragense* a připojil se k názoru Václava Hanky, že *Kroniku* tiskl v Plzni stejný tiskař, který

---

¹¹⁴ HANKA, Václav. Prvotisk český a prvotisk polský. *Časopis českého muzea*. 1840, roč. 14, s. 77-94.

připravil Statuta a Misál. Typologickým rozbohem prokazuje shodnost všech tří tisků, z nichž *Kroniku trojanskou* pokládá za první.¹¹⁵

Názor Zdeňka Václava Tobolky, že *Kronika trojanská* je nejstarší tištěná kniha, vydaná roku 1468 v Plzni, byl přijímán mnohými českými badateli. Tobolka byl přesvědčen, že český tiskař poznal ligatury u Ulricha Zella. Proti tomuto stanovisku vystoupil Eduard Kvasnička. Zjistil, že nejen ligatury, ale i rozmanité zkratky a značky užíval již Johann Gutenberg. Užívání ligatur nebyl knihtiskařský vynález, ale v psaném písmu existovaly už celá staletí před knihtiskem. Písaři je užívali z praktických důvodů, protože si jimi usnadňovali písařskou práci. Ligatury znamenaly zjednodušení a zkrácení tahů písmen a zároveň úsporu místa na drahém pergamentu. Johann Gutenberg používal ligatury především proto, že chtěl napodobit texturu velkého formátu, která byla rukopisným písmem kostelních knih. Eduard Kvasnička prokázal, že Ulrich Zell nemůže být pokládán za prvního, kdo ve velké míře užil ligatur v tisku a že se jejich znalost rozšířila teprve od něho, protože před Zellem užila ligatur i tiskárna Fust-Schöfferova v Mainzu. Sám Ulrich Zell poznal ligatury v mainské tiskárně a přejal je odtud stejně jako jiní tiskaři.¹¹⁶

V díle *Dějiny československého knihtisku v době nejstarší* se Tobolka opět jednoznačně rozhoduje pro rok 1468. Neuvádí však s naprostou jistotou Plzeň jako místo tisku. Opouští i stanovisko ovlivněné Václavem Hankou, že tiskař *Kroniky trojanské* vytiskl i Statuta a Misál. Všechny tři tisky srovnal a zjistil, že každý tisk má jiné tvary písma a těch několik písmen, která si jsou tvarem podobná, se od sebe liší velikostí.¹¹⁷

---

¹¹⁵ TOBOLKA, Zdeněk Václav. *Český slovník bibliografický. Díl I., České prvotisky (až do r. 1500)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1910, s. 6-9.

¹¹⁶ KVASNIČKA, Eduard. Odkud přišel knihtisk do Čech. *Časopis českých knihovníků*. 1943, roč. 22, č. 1, s. 54-60.

¹¹⁷ TOBOLKA, Zdeněk Václav. *Dějiny československého knihtisku. v době nejstarší*. Praha: Československá společnost knihovědná, 1930, s. 1-14.

Až v roce 1952 provedla Emma Urbánková srovnávací práci vycházející z požadavku Josefa Dobrovského. Srovnala osecký rukopis s *Kronikou trojanskou* a potvrdila jejich shodu. Oba texty mají na konci vypravování stejné chyby a ani jeden z nich nemá individuální závěr, který by obsahoval údaje o písaři či tiskaři, místu vytištění a přesné datování. Došla k závěru, že *Kronika trojanská* mohla být vydána nejdříve až v roce 1470. Pokládala za nemožné, aby v jednom roce byl napsán a vytištěn poměrně rozsáhlý spis. V tisku také našla několik literek, které byly použity v tisku o několik let pozdějším.

Emma Urbánková jako první naznačuje, že Václav Hanka mohl vědomě odstranit listy, které jasně svědčily o přímé souvislosti mezi tiskem a rukopisem. Z tištěné Kroniky totiž někdo vytrhl až na malý zbytek folio 7 a list 31. Byla tam nejspíše iniciála jako v rukopise, která by dokazovala shodnost rukopisné předlohy a sázeného tisku. Je jisté, že Václav Hanka měl v ruce tištěnou knihu i osecký rukopis, ale to ještě nedokazuje, že by vytrhával listy z první české tištěné knihy, aby tím znemožnil srovnat rukopis s prvotiskem, a tak uhájil rok 1468.¹¹⁸

V roce 1962 udělala Anežka Vidmanová-Schmidtová důkladný rozbor rukopisů *Kroniky trojanské* a přidala se k názoru, že oba texty jsou z roku 1468 a je nutné pokládat za jeden text a klade tisk k roku 1470.¹¹⁹

V následujících letech se Emma Urbánková zaměřila na zkoumání nejstaršího datovaného prvotisku *Statuta provincialia Arnesti*. Výsledky jejího bádání z roku 1970 směřovaly k závěru, že nejspíše celá skupina sedmi tisků vznikla v jediné dílně, která pracovala od roku 1476 zhruba do poloviny osmdesátých let. Odpovídal by tomu podobný ráz jejich písem nebo stočená ozdůbka, která se jako výplň volných míst na řádcích

---

¹¹⁸ URBÁNKOVÁ, Emma. Nejstarší prvotisky českého původu. In URBÁNKOVÁ, Emma. *Knihtisk a kniha v českých zemích od husitství do Bílé hory: sborník prací k 500. výročí českého knihtisku*. Praha: Academia, 1970, s. 37,38.

¹¹⁹ VIDMANOVÁ-SCHMIDTOVÁ, Anežka. Rukopisné zachování Kroniky trojanské. *Listy filologické*, 1962, roč. 85, s. 237-255.

objevuje ve většině ze sedmi tisků. V závěru své nejdůležitější studie, která vyšla ve sborníku k 500. výročí českého knihtisku, uvedla: „Musíme se však rozloučit i s velmi časným uvedením knihtisku do Čech, roku 1468, a posunout toto datum o osm let později“.¹²⁰

S tímto argumentem se někteří badatelé nechtěli smířit. Jedním z nich byl Pravoslav Kneidl, kterému srovnáním interpunkce obou verzí vyplynulo, že sazba *Kroniky* vznikla ještě před rubrikováním¹²¹ rukopisu, čímž se výroba tisku měla výrazně posunout k roku 1468. Techniku sazby přirovnává k Albrechtu Pfisterovi a uzavírá, že tento bamberský tiskař mohl být učitelem tiskaře *Kroniky trojánské*. Dále se zabýval datováním filigránu. Pro filigrán se užívá český výraz vodoznak. Jedná se o obrazové znamení výrobce papíru, které vzniká během pracovního procesu. Mohou to být geometrické obrazce, písmena, zvířecí či lidské figury a podobně. Pravoslav Kneidl se domníval, že papír, na kterém je vytištěna *Kronika trojánská*, odpovídal spíše šedesátým než sedmdesátým letům. Zaměřil se i na písmo *Kroniky*. Na rozdíl od ostatních českých nejstarších prvotisků je řezáno začátečníkem. Z toho odvozuje, že tiskařem Arnoštových Statut nemusel být jeden tiskař, ale dva. Mohl to být Pfisterův prozatím bezejmenný vyučenec a původce *Kroniky trojánské* z roku 1468. Druhá verze je, že to mohl být neznámý, ale schopnější žák, který se před vydáním Statut osamostatnil a v explicitu tisku tuto skutečnost zdůraznil údajem „de impressione nova“.¹²²

Ještě bych se chtěla vrátit k dataci filigránů, kterou se zabýval již Pravoslav Kneidl. Kamil Boldan ve svém díle rozebírá výzkum zabývající

¹²⁰ URBÁNKOVÁ, Emma. Nejstarší prvotisky českého původu. In *Knihtisk a kniha v českých zemích od husitství do Bílé hory: sborník prací k 500. výročí českého knihtisku*. Praha: Academia, 1970, s. 55.

¹²¹ Rubrika je jeden z nejstarších sazebných prostředků, který sloužil prvotiskařům k optickému zvýraznění nečleněné sazby.

¹²² KNEIDL, Pravoslav. *Kronika trojánská a nejstarší prvotisky vytištěné v Čechách*. In *Strahovská knihovna: sborník Památníku národního písemnictví*. Praha: Památník národního písemnictví, 1976, s. 160-182.

se filigrány prvotisků. Průzkum nedatovaných nejstarších tisků ukázal, že kromě *Agendy Pragensis* se objevuje v každém více než desítka filigránů. Nejvíce se vyskytují různé podoby volských hlav, Beránek boží, lidská hlava, královská koruna, kardinálský klobouk, džbán, trojvrší s křížem či věž. Výsledky výzkumu byly překvapující. Došlo k vyvrácení názoru Pravoslava Kneidla, že *Kronika trojánská* je tištěna na papírech užívaných v šedesátých letech. Bylo zjištěno, že *Kronika* je tištěna na papírech, které jsou příznačné pro léta 1485 a 1486.¹²³

Když se zabývám datací *Kroniky trojánské*, tak považuji za důležité přiblížit vnitřní politickou situaci v českých zemích. V roce 1465 je katolické panstvo stále více nespokojené s vládou českého krále Jiřího z Poděbrad. Vytýkali mu nejen neochotu k rekatolizaci země, ale i úzkou spolupráci s nižší šlechtou a městy. Z těchto důvodů se katoličtí předáci spojili do tzv. Zelenohorské jednoty a zahájili tím občanskou válku v zemi. Když v prosinci 1466 uvalil papež Pavel II. Jiřího do klatby a prohlásil jej za zbaveného trůnu, bylo panovníkovi jasné, že už válku neodvrátí. V průběhu roku 1467 dokázal Jiří z Poděbrad potlačit povstání Zelenohorské jednoty. Avšak na jaře v roce 1468 zahájil válku proti Jiřímu z Poděbrad uherský král Matyáš Korvín, který si získal na svou stranu Slezsko, Lužice a odbojná moravská města. Úspěchy války byly střídavé a pokračovala až do smrti krále Jiřího z Poděbrad v roce 1471. V únoru 1469 se podařilo Poděbradovým oddílům zaskočit uherské vojsko u Vilémova v Železných horách. Matyáš Korvín se z této nepříznivé situace dostal zřejmě výměnou za slib, že českému králi diplomaticky pomůže. Korvín to nedodržel a 3. dubna 1469 se dal v Olomouci zvolit katolickými stavy českým králem. Uznali ho představitelé Horní a Dolní Lužice, Slezska i většina Moravanů. Jiří z Poděbrad fakticky vládl pouze v Čechách, a proto se vzdal možnosti založit novou panovnickou dynastii na českém trůně. Začal jednat s polským králem Kazimírem IV. a uzavřel

---

¹²³ BOLDAN, Kamil. *Záhada Kroniky trojánské: počátek českého knihtisku*. Praha: Národní knihovna ČR, 2010, s. 52.

dohodu o nástupnictví. Podařilo se mu prosadit zvolení polského prince Vladislava z rodu Jagellonců za budoucího českého panovníka.¹²⁴

Z předchozích řádků vyplývá, že tato doba nebyla nejpříhodnější pro vznik knihtisku. Lepší situace byla za vlády českého krále Vladislava II., a proto lze uvažovat, že ke vzniku i rozšíření knihtisku mohlo dojít až po roce 1471. Pro sedmdesátá léta 15. století je charakteristická náboženská tolerance a náboženský smír, který se v roce 1485 projevil i smírem kališnických a katolických stavů v Kutné Hoře.

4.3. Tiskař Kroniky trojánské

Výše nákladů a jméno tiskaře prvního vydání *Kroniky trojánské* není dodnes jasné. Nejspíše bylo vytištěno 200 až 300 kusů. O dobré prodejnosti nejlépe svědčí skutečnost, že vyšla již znovu v roce 1487 jako v pořadí asi druhý pražský tisk. Kdo byl tiskařem tohoto druhého vydání, je také zahaleno nejasnostmi. Jaroslav Bobr, v díle zabývající se *Biblí kutnohorskou*, došel k závěru, že Martin z Višňova vytiskl *Žaltář 1487*. Na základě rozboru písma lze říci, že *Kronika trojánská* byla vytištěna stejným typem písma jako *Žaltář* z roku 1487. Tato skutečnost by znamenala, že druhé vydání *Kroniky trojánské* vytiskl Martin z Tišňova.¹²⁵ Potřetí vyšla roku 1605 u Jana Otmara Dačického s názvem *Letopisové trojánští*.¹²⁶ Poté byla vydaná až v roce 1790 Václavem Matějem Krameriem a v přetisku znovu roku 1812 u jeho dědiců. Václav Matěj Kramerius již v předmluvě doporučuje *Kroniku trojánskou* jako vhodnou

---

¹²⁴ KROFTA, Kamil. *Čechy v době husitské: (1419–1526)*. Praha: Vesmír, 1938, s. 72-75.

¹²⁵ VANĚČKOVÁ, Jana; VOBR, Jaroslav; KREMLA, Josef. *Faksimile Bible kutnohorské Martina z Tišňova: doprovodná publikace k faksimile inkunábule Bible kutnohorské*. Praha: Tempus libri, 2010, s. 43-45.

¹²⁶ VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století: papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*. Praha: Libri, 2006, s. 503.

četbu pro české vlastence.¹²⁷ Exempláře *Kroniky trojánské* jsou uloženy v Národní knihovně České republiky, v knihovně Národního muzea a poslední výtisk vlastní Rakouská národní knihovna ve Vídni.¹²⁸

V závěru bych chtěla shrnout dosavadní bádání o *Kronice trojánské*. I přesto, že bylo provedeno mnoho výzkumů, tak se jednoznačně neví, kdo vytiskl první českou knihu, ve kterém městě se tato událost uskutečnila a především který rok můžeme považovat za vznik *Kroniky trojánské*. Pravdou je, že veřejnost už celkem skepticky nahlíží na rok 1468, který by vypovídal o brzkém zavedení knihtisku v Čechách. Za první tištěnou knihu českého původu se stále více začíná považovat *Statuta provincialia Arnesti*, u které je dokázáno, že pocházejí z roku 1476. Místem tisku byla Plzeň, ale ohledně tiskárny je také mnoho nejasností.

---

¹²⁷ BOLDAN, Kamil. *Záhada Kroniky trojánské: počátek českého knihtisku*. Praha: Národní knihovna ČR, 2010, s. 58.

¹²⁸ Tamtéž, s. 30.

5. ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se věnovala problematice knihtisku a prvotiskům, přičemž největší důraz jsem kladla na *Kroniku trojánskou*. Zaměřila jsem se pouze na období 15. a první poloviny 16. století, protože ho z hlediska dějin knihtisku považuji za nejzajímavější.

Nejenom, že knihtisk znamenal společenský pokrok, ale především přivodil proměnu knihy, která byla současně zlomová i kontinuální. Zpočátku rané tisky neměly titulní listy, ilustrace, jejich výtvarnou podobu tvořilo jen písmo, iniciály a celková úprava tištěné strany. Nebylo to pouze z ekonomických důvodů, ale především šlo o napodobení rukopisného kodexu, na který byli čtenáři zvyklí. Určitou estetickou funkci plnil v tištěné knize tiskařův signet, který ovšem nebyl předepsaný, tak že jej tiskař kladl do svých výrobků jen podle vlastní volby. Černobílý tisk byl dlouho považován za nedokončený a především málo reprezentativní. Tisky se prodávaly velice často nsvázané a kupec je nejen předával knihvazači, ale také rubrikátorovi, který na předem vynechaná místa doplňoval většinou červenou nebo modrou barvou tituly, nadpisy kapitol či iniciálky. Někdy byl tisk také předán iluminátorovi, který prováděl malířskou výrobu, zejména na úvodních stranách. Postupem času se tisk emancipoval a nastoupil cestu k tradičním formátům. Prvky svázané s rukopisnou knihou začínaly být nahrazovány typografickým způsobem.

Vynalezení knihtisku především urychlilo zhotovení knihy. To mělo za následek, že začaly vznikat tiskárny po celém světě. Do roku 1500 byly tiskárny přítomny na 250 místech v Evropě. Nejvíce se koncentrovaly v ekonomicky nejdynamičtějším oblastech - v severní a střední Itálii, jižním Německu, Porýní a Nizozemí.

Ve své práci jsem se soustředila pouze na tiskárny a tiskaře v Českých zemích. U každého města jsem se zaměřila na tiskaře, kteří tam působili a na jejich nejvýznamnější tisky.

Ve druhé části své práce jsem se věnovala *Kronice trojánské*. Kladla jsem důraz především dataci tohoto prvotisku, která je dodnes zahalena tajemstvím. Není jasné, v jakém roce byla *Kronika trojánská* vytištěna a tím pádem není dokázáno, že se jedná o nejstarší českou knihu. Shrnula jsem výsledky dosavadních bádání, které se snažily potvrdit nebo naopak vyvrátit rok 1468, který je uveden v explicitu *Kroniky trojánské*. Ovšem o Plzni jako městě, kde vznikla první tiskárna, se už nepochybuje.

6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BAUER, Alois. *Grafika*. Olomouc: Rubico, 1999. 247 s.

BOHATCOVÁ, Mirjam. *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha: Panorama, 1990. 622 s.

BOHATCOVÁ, Mirjam. Norimberský a plzeňský tiskař Hans (Jan) Pekk. *Časopis národního muzea*. 1976, roč. 145, č. 4, s. 207-227.

BOLDAN, Kamil. *Záhada Kroniky trojanské: počátek českého knihtisku*. Praha: Národní knihovna ČR, 2010. 66 s.

BOLDAN, Kamil. Dva neznámé plzeňské tisky Jana Pekka. In *Minulostí západočeského kraje*. Plzeň: Albis international, 2005, s. 94-104.

DOBROVSKÝ, Josef. *O zavedení a rozšíření knihtisku v Čechách*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954. 125 s.

DOKOUPIL, Vladislav. První tiskaři a některá příbuzná povolání v Brně v 15. století. In *Knihtisk v Brně a na Moravě: sborník z konference pořádající Muzejní a vlastivědná společnost*. Brno: Státní vědecká knihovna, 1987, s. 15-28.

HANKA, Václav. Prvotisk český a prvotisk polský. *Časopis českého muzea*. 1840, roč. 14, s. 77-94.

HOMEROVÁ, Klára. Tisková cenzura v Čechách: 1621–1660. In *Sborník Národního muzea v Praze*. Praha: Národní muzeum v Praze, 1999, s. 1-47.

HORÁK, František. *Pět století českého knihtisku*. Praha: Odeon, 1968. 250 s.

HORÁK, František. *Česká kniha v minulosti a její výzdoba*. Praha: František Novák, 1948. 253 s.

HOŘEC, Jaromír. *Počátky české knihy*. Praha: Votobia, 2003. 158 s.

CHALOUPKA, Jan. Knihtisk na Moravě v 16. století. In *Knihtisk v Brně a na Moravě: sborník z konference pořádající Muzejní a vlastivědná společnost*. Brno: Státní vědecká knihovna, 1987, s. 29-33.

KADOCH, František. *100 let tiskárny ve Vimperku*. Vimperk: Stráž, 1972. 39 s.

KAPR, Albert. *Johannes Gutenberg: Persönlichkeit und Leistung*. Leipzig: Urania, 1986. 331 s.

KNEIDL, Pravoslav. *Spis o nových a o novém světě: faksimile a výklad plzeňského tisku Mikuláše Bakaláře z roku 1506*. Praha: Památník národního písemnictví, 1981. 189 s.

KNEIDL, Pravoslav. *Z historie evropské knihy: po stopách knihy, knihtisku a knihoven*. Praha: Svoboda, 1989. 143 s.

KNEIDL, Pravoslav. Kronika trojanská a nejstarší prvotisky vytištěné v Čechách. In *Strahovská knihovna: sborník Památníku národního písemnictví*. Praha: Památník národního písemnictví, 1976, 160-184 s.

KOHÚT, Leo. *Neznámy Bakalár*. Bratislava: Príroda, 1994. 133 s.

KOHÚT, Leo. *Mikuláš Bakalár Štětina: štúdie a materiály o živote a diele slovenského prvotlačiaru v Plzni*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1966. 151 s.

KREJČA, Aleš. *Grafické techniky*. Praha: Aventinum, 1995. 205 s.

KROFTA, Kamil. *Čechy v době husitské: (1419–1526)*. Praha: Vesmír, 1938. 164 s.

KUBÍČEK, Jaromír. *500 let knihtisku v Brně: 1486–1986*. Brno: Státní vědecká knihovna, 1986. 205 s.

KVASNIČKA, Eduard. Odkud přišel knihtisk do Čech. *Časopis českých knihovníků*. 1943, roč. 22, č. 1, s. 54-60.

PETLAN, Emil. *Jan Gutenberg a jeho odkaz v Čechách: 1440–1940*. Plzeň: Výbor pro pořádání výstavy na paměť 500. výročí vynalezení knihtisku Janem Gutenbergem, 1940. 60 s.

SOUČEK, Ludvík. *Co zavinil Gutenberg: o písmu a o tisku*. Praha: Albatros, 1975. 76 s.

SUCHÁ, Milada. *Pět století knižní kultury v Plzni: několik pohledů do historie knihy a tisku*. Plzeň: Státní vědecká knihovna, 1968. 63 s.

ŠVÁB, Miloslav. *Jan Mantuán-Fencel jako typ českých tiskařů 15. a 16. století*. Plzeň: Pedagogická fakulta, 1970. 23 s.

TOBOLKA, Zdeněk Václav. *Český slovník bibliografický. Díl I., České prvotisky (až do r. 1500)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1910. 81 s.

TOBOLKA, Zdeněk Václav. *Dějiny československého knihtisku v době nejstarší*. Praha: Československá společnost knihovědná, 1930. 14 s.

UNGAR, Karel Rafael. *Neue Beiträge zur alten Geschichte der Buchdruckerkunst in Böhmen mit einer vollständigen Übersicht aller dazu gehörigen Daten aus den funfzehnten Jahrhundert, Neuere Abhandlungen von königlichen Böhmisches Gesellschaft der Wissenschaften*. In HOŘEC, Jaromír. *Počátky české knihy*. Praha: Votobia, 2003, 158 s.

URBÁNKOVÁ, Emma. *Soupis prvotisků českého původu*. Praha: Státní knihovna ČSR, 1986. 319 s.

URBÁNKOVÁ, Emma. *Nejstarší prvotisky českého původu*. In *Knihtisk a kniha v českých zemích od husitství do Bílé hory: sborník prací k 500. výročí českého knihtisku*. Praha: Academia, 1970, s. 17-59.

VANĚČKOVÁ, Jana; VOBR Jaroslav; KREMLA, Josef. *Faksimile Bible kutnohorské Martina z Tišnova: doprovodná publikace k faksimile inkunábule Bible kutnohorské*. Praha: Tempus libri, 2010. 130 s.

VIDMANOVÁ-SCHMIDTOVÁ, Anežka. Rukopisné zachování Kroniky trojánské. *Listy filologické*, 1962, roč. 85, s. 237-255.

VOIT, Petr. *Minulost pražského knihtisku*. Praha: Státní knihovna ČSR, 1987. 157 s.

VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století: papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*. Praha: Libri, 2006. 1350 s.

VORAGINE DE, Jakub. *Legenda aurea*. Uspořádala Anežka Vidmanová. Praha: Vyšehrad, 1998. 444 s.

ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Objevení Tróje*. Praha: Rozvid, 1992. 272 s.

7. RESUMÉ

The theme of this thesis is the Chronicle of Troy with the influence of the invention of the printing press in Bohemia. This thesis focuses on the problems of book printing.

The first part is devoted to Johann Gutenberg who is considered the inventor of book printing. The idea of moving letters for printing came in 1440 in Strasbourg. There is also an explanation how book printing spread in the Czech lands. Attention is concentrated on major printers and their prints. This part of the thesis, devoted to the history and beginning of book printing, is compiled by the progressive method.

The second part is focused on the incunabula of Czech origin. Incunabula are the oldest books that were printed in the year 1500. In the early history of book printing in Bohemia, there were a few incunabula which do not contain information about printer, place of printing and year of printing. Altogether there are seven - three Latin and four Czech. Attention is paid to each of these seven prints. The greatest emphasis put on The Chronicle of Troy. The progressive method is also used in the second part of the thesis, which deals with incunabula, and partially the comparative method.

The third part, which is devoted to press dating, is somewhat problematic. It summarizes the findings of various researchers who were engaged in the dating of The Chronicle of Troy. Among the researchers there is a controversy over whether The Chronicle of Troy was the first printed book in Bohemia. It focuses on printers and also in which city it was printed. The last and final part of the thesis is devoted to the Chronicle of Troy and is compiled by the descriptive method.

The author worked with a broad set of professional literature and magazines articles and contribution from Anthologies. The thesis includes an image attachment.

8. PŘÍLOHY

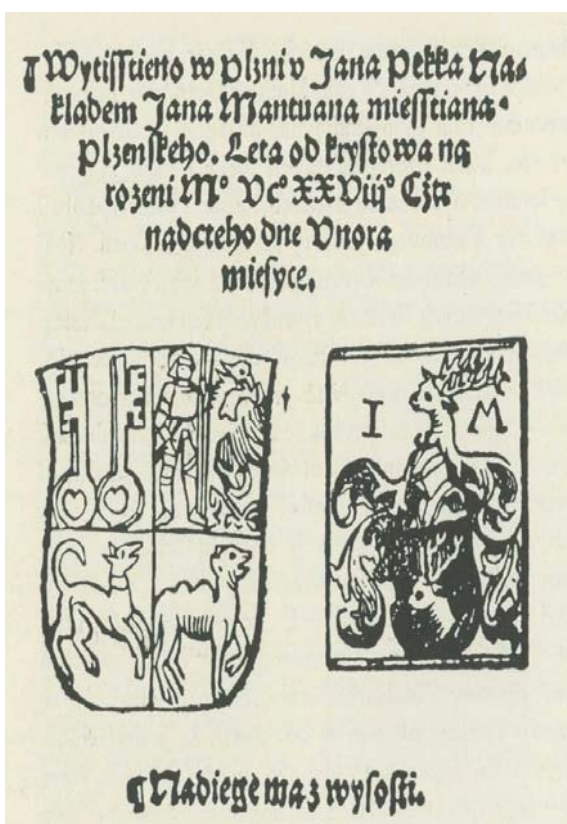
Obrázek 1 Johannes Gutenberg, mědiryt A. Theveta (Paříž 1584). Autentický portrét Gutenbergův neexistuje. Všechna vyobrazení vynálezce knihtisku jsou předpokládané podoby. KNEIDL, Pravoslav. *Z historie evropské knihy: po stopách knih, knihtisku a knihoven*. Praha: Svoboda, 1989. 143 s.

Obrázek 2 Dvačtyřicetřádková bible s ručně domalovanou iniciálou a rubrikami. Vytiskl ji v roce 1455 Johannes Gutenberg. KNEIDL, Pravoslav. *Z historie evropské knihy: po stopách knih, knihtisku a knihoven*. Praha: Svoboda, 1989. 143 s.

Obrázek 3 Titulní strana Bakalářova prvotisku Traktát o zemi svaté z roku 1498. SUCHÁ, Milada. *Pět století knižní kultury v Plzni: několik pohledů do historie knihy a tisku*. Plzeň: Státní vědecká knihovna, 1968. 63 s.

Obrázek 4 Závěr díla Rada zhovadilých zvířat, které vytiskl v Plzni roku 1528 Jan Peck nákladem Jana Mantuána. Je zde vidět i Mantuánův signet s heslem. SUCHÁ, Milada. *Pět století knižní kultury v Plzni: několik pohledů do historie knihy a tisku*. Plzeň: Státní vědecká knihovna, 1968. 63 s.

glori. Nec de de eucharistia propter honorem iesu christi a nobis scripta sunt ex quibus multa alia intelligi possunt. Et quicquid lectori in dictis displicet percat simplicitati. quia si non subtiliter. is me vtiliter multa in eis dicta inueniet. Amen.

Tractatus Alberti magni
 diuinissime Eucharistie comē/
 dato: ius obiectōibus quibus/
 dam ⁊ solutionibus earum pro
 cōmunionē prefate eucharistie
 insertis. Impressus in Winter
 perg per Johannem Alacraw
 Anno domini Millesimo qua
 dringentesimo octuagesimo qu
 to. Sabbato die sancti Salu
 confessoris. Amen.
 Alberte rite comedas pabulū vite.
 Et oculū salutis manās a latere vitē.

Obrázek 5 Ukázka tisku Jana Alacrawa z roku 1484. Jedná se o fragment z knihy Alberta Magna Summa de Eucharistia Sacramento. KADOCH, František. *Sto let knihtiskárny ve Vimperku*. Vimperk: Stráž, 1972. 39 s.

donio **H**otowo gē sedee me boze hotowo gest
 sedee me : spiewati budu a zalm třeckati budu
 hospodinu **P**owstani: slawo ma powstani:
 zaltarzi a husle : powstanut w gitarze **E**hwa
 liti tie budu mezy lidmi hospodine a piesen z/
 piewati budu tobie mezy narody **N**ebo zve
 lebeno gē az k nebesom milosrdenistwie tve
 a oz k oblaom prawda twa **W**ywyssen bud
 nad nebesa bozie a powssie zemi slawa twa
 w **J**al^o padefate sedme treske se slobiwoft
 zydownska **K**teruz su wedli pti k rystu gie onie
 mluwice a gine sudice awtom prok napomi
 na wuobec wssceky wierne aby prawie mlu
 wili a prawie sudili y vprzymie
Acz w prawdie owssiem sprawedlnost
 mluwite vprzymie sudite sonowe lid/
 sti **N**eb gystie w sedezy neprawosti posobite
 na zemi nesprawedlnosti ruce waffe slada/
 gi **O**dezyeni su hrzisstnicy od zywota bluditi
 su od hrzicha : mluwili su falefs **V**rechliwoft
 gick podle podobestwi hada iak zto hada blu/
 che a zacpawagicieho vssi sive **K**teryzto ne
 poslancha hlasu zaklinacznow : a zaklina/
 cze zaklinagiezoho zehytrate **D**uose setzite
 zuby gick w vstech gick : ezehisti lwnow po
 f III

Obrázek 6 Žaltář 1487 od tzv. Tiskaře Pražské bible. VOIT, Petr. *Minulost Pražského knihtisku*. Praha: Státní knihovna ČSR, 1987. 157 s.

eorum studio et obseruaciam studiosius re-
comendat Cathedralium vero ac collegiatorum eccle-
siarum capitula habeant eorumdem constitutionum duo
parua unum sub sigillo nostro quod in sacristia seruet
Aliud quod in ecclesia sua in loco patenti affixam
cathecula a die publicacionis eorumdem infra tri-
mensium spacium reprom faciant Archidiam aut
Doycam Kurales provincialium ecclesiarum rectoribus
singulis unum libellum in parua constitutionum
per se comparat Nam elapsis tribus mensibus me-
ra tamen nemo pignora eorumdem poterit se tueri
Hic inter papinnus per unum plati presbiteri
terti et rectoris ecclesiarum nostre primae de sacra
trinitate et filio et spiritu sanc-
to et articulis fidei maxime diuinitate et hu-
manitate domini nostri ihesu christi concernentibus nihil aliud
crederent teneant ac docent nisi quod sancta Romana
doctet tenet et credit Ecce illa per implicita cle-
rici verum explicita et distincte Et ne quis cler-
icorum per grossam ignoranciam articuloz fidei se pos-
sit aliquantulum palliare de ipsis articulis fidei et
de quibusdam alijs ad salutem fidelium summe
necessarijs libellum quendam quidem tabulis
punctis essentialibus religionis christiane titulat

Obrázek 7 Statuta provincialia
Arnesti, vytištěna v Plzni v roce 1476.
HORÁK, František. *Pět století
českého knihtisku*. Praha: Odeon,
1968. 220 s.

Dio sequenti post iohannis pauli
li memoria recollectionis officii
Sancti gweneslai ubi post p
man diamus missam de Sa
cto iohanne baptista post ter
ciam vero de Sancto gwenes
lao i ordms ut in passione ipsi
us In vigilia i apostolorum
petri et pauli sequitur In
troutra ad Missam

Dicit dominus petro cui
ces iumor angestas te
et ambulabas ubi volebas ai
autem fenues extendes ma-
nus tuas et alius te anget et
dicit te quo tu non vis hoc
autem dixit significans qua
morte clarificatus esset deum

Peteli enarrant glam dei et
opera i manuum eius anuc
ciat firmamentum *Draao*

Deus qui nos beatorum
apostolorum tuorum pe
tri et pauli natalicia gloriosa
preuenire concedis tabne que
sumus eorum nos et benefi-
cis preuenire et oracionibus
adiuuari Per dominum ihesu

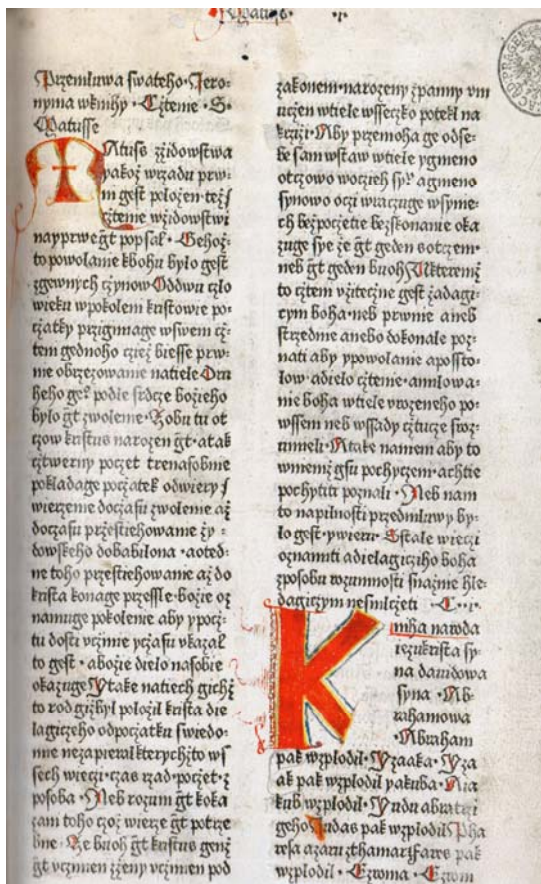
Dicit dominus tua S. iohannis qrita
Ctus qui leonis papa d
ai tuoz mitis coequasti coce
de pprius ut qui gmemora
mo e? festa pauli iute ipy

imitemur exempla **P**er dnm
Et diebus illis q placet tui ap
Petrus et iohannes ascende
bant itemplum ad horam oro
nis nonam Et quidam uir s
qui erat claudus ex utero ma
tris sue baiulabatur quem
ponebant quotidie ad portam
templi que dicitur speciosa s
ut peteret elemosinam abm
trocuntibus itemplum In cu
uidisset petrum et iohannem
incipientes intrare itemplum
rogabat eos ut elemosinam
acciperet Inueniens autem in
eam petrus cum iohne dixit
Respice in nos Et ille inten-
debat i eos spans se aliquid
accepturum ab eis Petrus
autem dixit Argentum et au-
ram non est michi quod au-
tem habeo hoc tibi do In no-
mine ihesu christi nazarem sur-
ge et ambula Et apprehensa
manu eius dextera aliena
uit eum Et protinus consoli-
date sunt bases eius et plan-
te et exiliens stetit et ambu-
lauit Et intrauit cum illis
itemplum ambulans et ex-
liens et laudans deum Et
uidit omnis populus eum
ambulantem et laudantem
deum cogno

Obrázek 8 Missale Pragense, vytištěn
v Plzni v roce 1479. HORÁK, František.
Pět století českého knihtisku. Praha:
Odeon, 1968. 220 s.

Pater noster Et ne nos d. *Et pecca fieri Eius dñe*
Hypocritis dei niam. Hic non dicitur. Dicimus
deprecemur fr̄s hñi cuius iudicō aut nascimur aut
summur ut sp̄m̄ fr̄is nri. q̄d̄ quē dñi pretis de icola
tu hui⁹ se ali tūl̄re p̄cepit reſes c̄Eua suscipiat &
eū i bñi uſurreccōe r̄p̄tet & i ſim̄s ab̄ahe ylaac
& iacob collocare dignetur Per x̄pm̄ r̄eſponſo: ui
Qui lazarū r̄ſuſcitauit de monumento ſc̄d̄bum
 Tu eis dñe dona r̄q̄e & locū indulgēcie. Qui
 ſenturus es iudicare uiuos & mortuos et ſeculum p̄
 ignē. h̄yriel. C̄allele. **P**ater noster. **E**t ne nos idu
 u. **I**n memoria eterna erunt m̄ſi. **A**b audiaone
 mala non timebunt *Non dicitur. Dicimus*
Dum iudicem v̄m̄erſitatis deum celeſtium
 terreſtium & iſernorūm deprecemur ſiutres
 caſſimi pro ſp̄itu cari noſtri. q̄. ut eum d̄mnus
 in reque collocare dignetur et in parte prime r̄o
 ſurreccōis representet penitente domino noſtro
 ih̄eſu c̄r̄ſto. **Q**ui cum deo patre in v̄nit̄ate ſp̄itus
 ſancti uiuit ac regnat deus. **P**er *reſponſo: uium*
Subuenite ſancti deo ocarate angeli domini
 ſuſcipientes animam eius offerentes eam in
 conſpectu altissimi. **S**uſcipiat te caſtus qui voca
 ut te & inſinū ab̄ahe āgeli d̄ducāt te **S**uſcipietes
Iſyueleyſon **C**allele **K**ytelei. **P**ater noster. **E**t
 ne nos v̄lus **E**redo videre dona domini. **I**n terra vi
 ueniam *Non dicitur. Dicimus.*

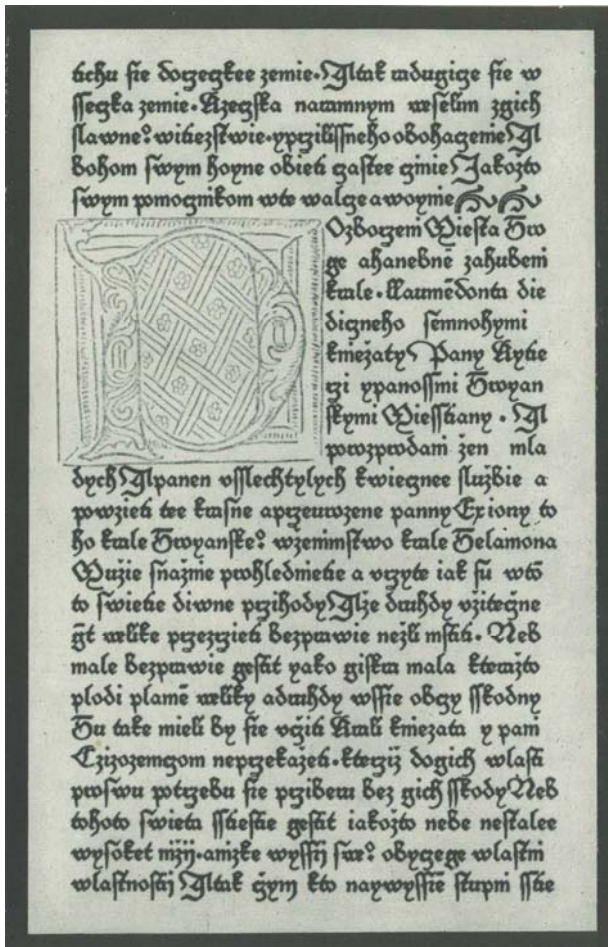
Obrázek 9 Agenda Pragensis, vytištěna v Plzni
 mezi lety 1476-1479. HORÁK, František. *Pět*
století českého knihtisku. Praha: Odeon, 1968.
 250 s.

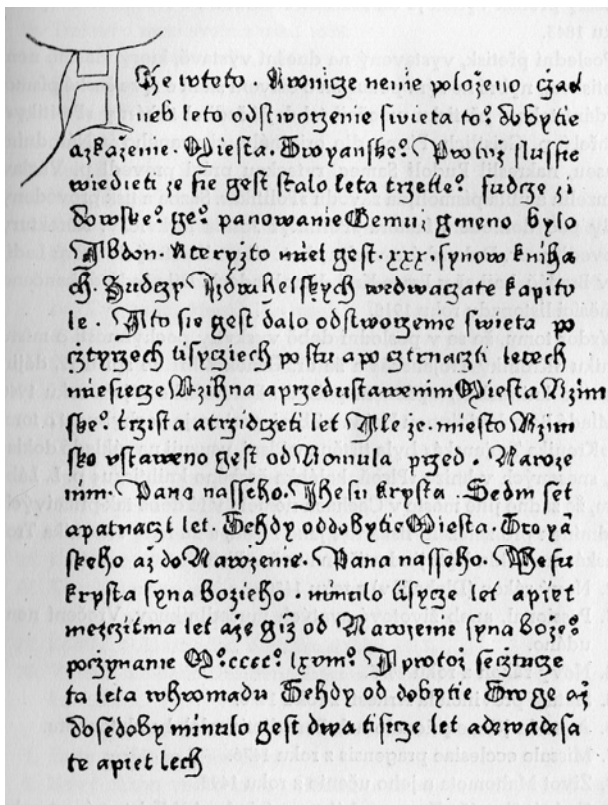
Obrázek 10 Nový zákon se signetem, vytištěn
 v roce 1475. BOLDAN, Kamil. *Záhada Kroniky*
trojanské: počátek českého knihtisku. Praha:
 Národní knihovna ČR, 2010. 66 s.

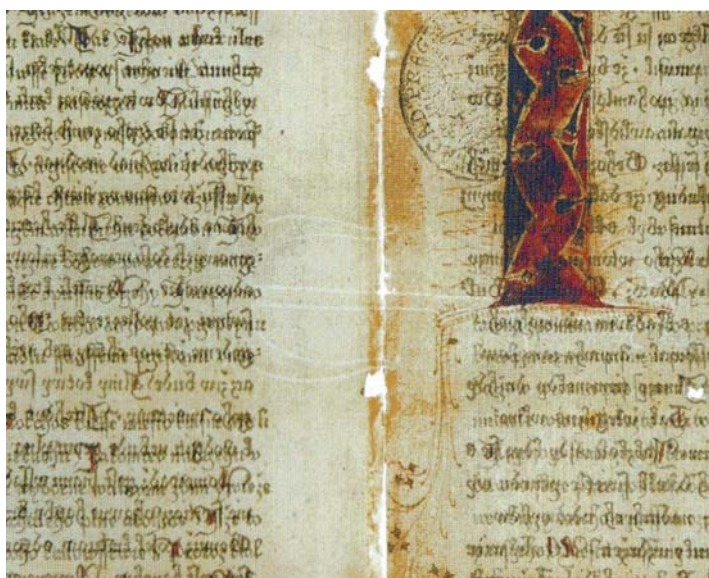

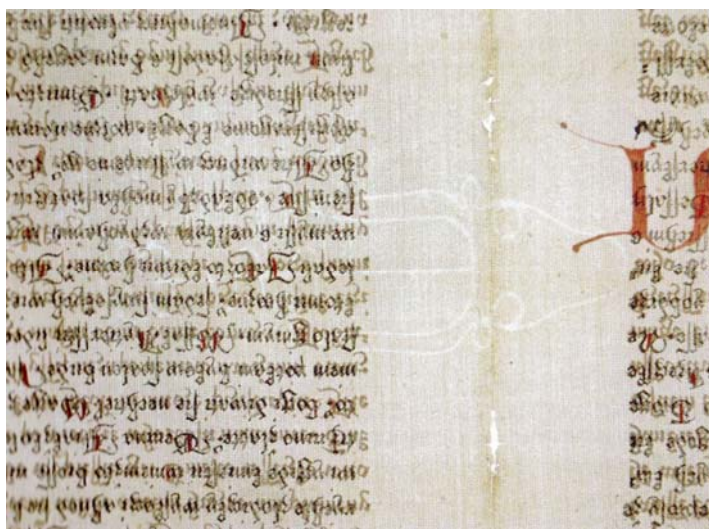
Obrázek 13 Jediná dřevořezová iniciála „P“ v Kronice trojánské. SUCHÁ, Milada. Pět století knižní kultury v Plzni: několik pohledů do historie knihy a tisku. Plzeň: Státní vědecká knihovna, 1968. 63 s.

Obrázek 14 Poslední stránka Kroniky trojánské z roku 1468 s vročením. PETLAN, Emanuel. Jan Gutenberg a jeho odkaz v Čechách: 1440–1940. Plzeň: Výbor pro pořádání výstavy na paměť 500. výročí vynalezení knihtisku Janem Gutenbergem, 1940. 60 s.

Obrázek 15 Filigrán s volskou hlavou v první složce Kroniky trojanské, papíry s totožným filigránem byly užívány kolem roku 1485. BOLDAN, Kamil. Záhada Kroniky trojanské: počátek českého knihtisku. Praha: Národní knihovna ČR, 2010. 66 s.

Obrázek 16 Filigrán s volskou hlavou ve třetí složce Kroniky trojanské, papíry s totožným filigránem byly užívány kolem roku 1486. BOLDAN, Kamil. Záhada Kroniky trojanské: počátek českého knihtisku. Praha: Národní knihovna ČR, 2010. 66 s.

Krysta syna bozického . minulo tisycze set apiet
mez zítma let aze g'iz od Nawzena syna boze
pozynáme W'cccc' l'v'm' A protoz se ztuzze
ta leta whcomadu D. hdy od dobytie Dwoze az
Dosedoby minulo gest dwa tisycze let adewadesa
te apiet lech *Amendium totius*

Obrázek 17 Letopočet v Kronice trojanské. BOLDAN, Kamil. Záhada Kroniky trojanské: počátek českého knihtisku. Praha: Národní knihovna ČR, 2010. 66 s.

Anno dñi millesimo qdrigesimissimo septuagē-
simo sexto finita sunt ista statuta provincialia
foua sexta post S. Marci In Nonaplyna de
inpassione nona Wate p'impresso p'celata

Obrázek 18 Červeně tištěné impresím pod koncem Statut Arnošta z Pardubic. BOLDAN, Kamil. Záhada Kroniky trojanské: počátek českého knihtisku. Praha: Národní knihovna ČR, 2010. 66 s.